

TRISDEŠIMT LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOS AIŠKINIMO METŲ: KRYPTYS IR JŲ DINAMIKA¹

Danutė Jočienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Elektroninis paštas danute.jociene@mruni.eu

Lina Beliūnienė

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
Elektroninis paštas lina.beliuniene@teise.org

Pateikta 2023 m. balandžio 24 d., parengta spaudai 2023 m. gegužės 25 d.

DOI: 10.13165/JUR-23-30-1-01

Santrauka. Straipsnyje apibendrinamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo per pakankamai ilgą nuo jo veiklos pradžios – trisdešimties metų laikotarpį – nutaitas Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo kelias, pateikiant ryškiausias šio aiškinimo dinamikos pavyzdžius iš suformuotos plačios ar tebeformuojamos oficialios konstitucinės doktrinos. Pristatomos trys Konstitucijos aiškinimo Konstitucinio Teismo praktikoje kryptys, atskleidžiančios Konstitucijos principų ir normų oficialaus aiškinimo rezultatus. Pirmoji išskirtoji kryptis aprėpia valstybės ir visuomenės gyva-

-
- 1 Straipsnis parengtas pranešimo „Trisdešimt Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo metų: kur esame“, 2022 m. spalio 21 d. perskaityto tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje Konstitucijos dienai paminėti „Konstitucijos 30-metis: nuo ordinarinės iki aukščiausiosios teisės“, organizuotoje Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos advokatūros, pagrindu.

vimo pagrindus atskleidžiančią oficialiąją konstitucinę doktriną, susijusią su pačios Konstitucijos samprata, jos viršenybės principu, konstituciniais apribojimais keisti Konstituciją, demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų turiniu. Antroji Konstitucijos aiškinimo Konstitucinio Teismo praktikoje kryptis atskleidžia žmogaus teisių apsaugos konstitucinius pagrindus. O trečioji kryptis atspindi Konstitucijos aiškinimą kaip atviros ir draugiškos tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei ir jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai, o ykiu aprėpiančią ir Lietuvos valstybės konstitucinę pareigą vykdyti priiimtus tarptautinius įsipareigojimus. Šiame straipsnyje išryškinami Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją ir formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną, parodant Konstitucijos aiškinimo veiklą kaip tęstinį procesą ir atskleidžiant gyvosios Konstitucijos idėją kaip šio proceso rezultatą. Apžvelgtomis kryptimis suformuota plati ar brandi oficialioji konstitucinė doktrina yra ir bus pagrindas tolesnei nuosekliai jos evoliucijai, giluminiam Konstitucijos potencialui atskleisti.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucijos oficialus aiškinimas, demokratinė, teisinė valstybė, konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės, atvirumas tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

Įvadas

Ne tik teisės aiškinimo, bet ir specialiai – konstitucijos – aiškinimo klausimų įvairiais aspektais nagrinėjimas – dažnas Lietuvos ir kitų valstybių mokslininkų tyrimo objektas taikomų aiškinimo metodų ir interpretavimo rezultato ir jo poveikio teisės sistemai, ir kitais atžvilgiais². Tai – ne tik plačiai nagrinėtas, bet ir neišsemiamas tyrimų laukas, ypač jei jo centre – gyvosios (arba jurisprudencinės³), glaustai tariant, laikui bėgant ją oficialiai aiškinant besikeičiančios (nekeičiant jos teksto), konstitucijos idėja. Nors dėl jos išsiskiria anglosaksų teisės tradicijai priklausančių valstybių mokslo atstovų pozicijos⁴, šios idėjos laikosi kontinentinės teisės tradicijai priklaus-

2 Šiomis temomis žr. įvairius profesorių T. Birmontienės, E. Jarašiūno, E. Kūrio, G. Mesonio, V. Sinkevičiaus, E. Šileikio, D. Žalimo, taip pat I. Jarukaičio, L. Latvelės, D. Pūraitės-Andrikenės, V. A. Vaičiūčio ir A. Barak, A. Brewer-Carias, L. Favoreu ir kt. mokslo darbus.

3 „Jurisprudencinės konstitucijos kategorija atspindi veikiančios, evolucionuojančios gyvosios konstitucijos idėją“. Egidijus Jarašiūnas, „Jurisprudencinė konstitucija“, *Jurisprudencija* 12, 90 (2006): 32, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/2782/2586>.

4 Iki šiol vyksta diskusija dėl „griežto“ ar „laisvo“ aiškinimo, išreiškiančio skirtingus konstitucinio aiškinimo poliuis, šiandien apibūdinamus sąvokomis „originalizmas“ ar „gyvoji konstitucija“. „Gyvoji Konstitucija“ reiškia, kad teisėjai įpareigoti priimti sprendimus, derančius su Konstitucijoje kaip dokumente įtvirtintomis vertybėmis ir principais; teisėjai kruopščiai sveria, koks sprendimas būtų labiausiai suderinamas su Konstitucija. Šia prasme dokumento reikšmė plėtojama bendrosios teisės tradicijai būdingu būdu – lėtai ir nuosekliai (inkrementiškai), naudojant precedentą, kuriuo remiamasi taikant konstitucines vertybes naujoms situacijoms. Žr. David. J. Bodenhamer, *The U. S. Constitution. A Very*

sančių valstybių mokslininkai⁵, taip pat ir XX a. pabaigos vadinamosios ketvirtosios konstitucionalizmo raidos pasaulyje bangos, kuriai priskiriama ir Lietuva⁶, konstitucijas tiriantys mokslo atstovai. Ši idėja palaikoma ir Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijose, ne išimtis – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Dar daugiau – Lietuvos Respublikos Konstitucijos kaip gyvosios suvokimas pats yra oficialaus Konstitucijos aiškinimo, kurį atlieka Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, rezultatas⁷. O tarptautiniu lygmeniu paplitę ir teisės mokslininkų nagrinėjami 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kaip gyvojo instrumento (angl. *living instrument*), suvokimas, naudojamas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje⁸ ar Europos Sąjungos lygmeniu, taip pat gyvuoju instrumentu vadinama Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija⁹ – irgi siejasi su gyvosios konstitucijos idėja.

Vykstant nuolatinei visuomenės ir valstybės gyvenimo raidai natūralu, kad konstitucinės justicijos institucijų nagrinėjamosiose bylose atsiranda poreikis aiškinti

Short Introduction (Great Britain: Oxford University Press, 2018), xxii. Gyvoji Konstitucija suvokiama kaip tai, ką ji reiškia šiais laikais (pritaikant ją šiems laikams). Bruce Ackerman, „The Holmes Lectures: The Living Constitution“, Faculty Scholarship Series Paper 116 (2007), http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/116. Apie „originalizmo“ ar „gyvosios konstitucijos“ idėjas taip pat žr. Lawrence B. Solum, „Originalism Versus Living Constitutionalism: the Conceptual Structure of the Great Debate“, *Northwestern University Law Review* 113, 6 (2019), <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3248&context=facpub>.

- 5 Žr., pvz., „70 Years German Basic Law. The German Constitution and its Court. Landmark Decisions of the Federal Constitutional Court of Germany in the Area of Fundamental Rights“, vyr. red. J. Bröhmer, red. G. Elsner, C. Hill, M. Spitzkatz (Malaysia: the Malaysian Current Law Journal Sdn Bhd, 2019), <https://www.kas.de/documents/278334/278383/70+Years+German+Basic+Law+-+Viewable+PDF.pdf/a1b0d6b8-c9d4-31ce-71d1-4a85e15ee9d1?version=1.0&t=1581480568462>.
- 6 Egjidijus Jarašiūnas, „Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste“, *Jurisprudencija* 30, 22 (2002): 52, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/3562/3354>.
- 7 Būtent aktyvi Konstitucinio Teismo veikla tikrinant teisės aktų konstitucingumą ir aiškinant Konstituciją leido palaipsniui susiformuoti konstituciocentrinei teisės sistemos sampratai. Jai būdingi tam tikri esminiai bruožai, vienas iš kurių – gyvosios Konstitucijos suvokimas. Dainius Žalimas, „Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė Konstitucija“, iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raiška ir dabartis* (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018), 290–291, <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2018/11/konstitucionalizmas-lietuvoje.pdf>.
- 8 Toks suvokimas įtvirtintas Europos Žmogaus Teisių Komisijos 1978 m. balandžio 25 d. sprendime *Tyrer v. United Kingdom* (peticija Nr. 5856/72) (1978) ECHR. (Series A) No. 26, §31 (jame įtvirtinta, kad reikalaujama šių Konvencijų aiškinti atsižvelgiant į šių dienų sąlygas), <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-57587&filename=CASE%20OF%20TYRER%20v.%20THE%25UNITED%20KINGDOM.pdf>, ir daugelyje vėlesnių sprendimų Europos Žmogaus Teisių Teismo nagrinėtose bylose.
- 9 Žr., pvz., G. Palmisano (red.), *Making the Charter of Fundamental Rights a Living Instrument* (The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2014), <https://brill.com/edcollbook/title/31625>; Łukasz Bojarski, Dieter Schindlauer ir Katrin Wladasch, *The Charter of Fundamental Rights as a Living Instrument. Manual* (Rome-Warsaw-Vienna, 2014), https://gmr.lbg.ac.at/wp-content/uploads/sites/12/2021/09/cfreu_manual_0.pdf.

neatskleistų konstitucijos principų ir normų turinį, jų tarpusavio ryšių aspektus ar papildyti, detalizuoti jau atskleistuosius. Konstitucija suvokiama ir kaip jos tekstą, jo elementus ir jų visumą aiškinant konstitucinės justicijos institucijų sprendimuose įvairiais konstitucinio reguliavimo klausimais suformuota šių institucijų praktika. Vis auganti savo apimtimi, ji neginčytinai sudaro didžiąją šiuolaikinės konstitucinės teisės dalį¹⁰.

Neabejotina, kad 2023 m. švenčiamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 30-metis – išskirtinė proga susisteminti šio Teismo atskleistą trisdešimtmetį peržengusios 1992 m. spalio 25 d. Tautos referendumu priimtos Konstitucijos įvairių principų ir normų turinio, tarpusavio sąsajų sampratą. Juo labiau, kad ilgo laikotarpio visos Konstitucijos aiškinimo praktikos, taip pat ir šio aiškinimo raidos, apibendrinimas Lietuvoje nėra sulaukęs didelio teisės srities mokslininkų susidomėjimo¹¹. Tai suprantama, ypač todėl, kad toks apibendrinimas – platus tyrimas, reikalaujantis daug intelektinių pastangų ir, pirmiausia, apsisprendimo dėl kriterijų, kuriais remiamasi.

Šiame straipsnyje apžvelgiamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo per 30 metų nueitas Konstitucijos aiškinimo kelias pateikiant ryškiausius, straipsnio autorių manymu, šio aiškinimo dinamikos pavyzdžius iš Konstitucinio Teismo suformuotos ar tebeformuojamos oficialiosios konstitucinės doktrinos. Šie pavyzdžiai sugrupuoti taip, kad pristatytų tris Konstitucijos aiškinimo Konstitucinio Teismo praktikoje kryptis, atskleidžiančias Konstitucijos principų ir normų oficialaus aiškinimo rezultatus.

Pirmoji išskirtoji kryptis aprėpia įvairius valstybės ir visuomenės gyvavimo pagrindus atskleidžiančią oficialiąją konstitucinę doktriną, susijusią su pačios Konstitucijos samprata, jos viršenybės principu, konstituciniais apribojimais keisti Konstituciją, demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų turiniu. Antroji Konstitucijos aiškinimo Konstitucinio Teismo praktikoje kryptis plačiai atskleidžia žmogaus teisių apsaugos konstitucinius pagrindus. O trečioji kryptis atspindi Kons-

10 Boštjan M. Zupančič, „Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis“, *Revus* 1 (2003), <https://journals.openedition.org/revus/1441>.

11 Išskirtinis toks susidomėjimas kyla tada, kai minimos įvairios Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo sukaktys (pvz., Konstitucijos dvidešimtmečio proga žr. Egidijus Kūris, „Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai“; Egidijus Šileikis, „Lietuvos Respublikos Konstitucijos įgyvendinimo įžvalgos praėjus dvidešimtmečiui“ iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Mokslinis redaktorius prof. dr. (HP) E. Kūris (Vilniaus universitetas, Lietuvos notarų rūmai, 2013), https://www.notarurumai.lt/data/public/uploads/2020/11/lr_konstitucijos_20.pdf. Akivaizdžiausias Konstitucijos aiškinimo praktikos apibendrinimas – daugiausia konstitucinės teisės vadovėlių objektas. Vis dėlto plataus nagrinėjimo žvelgiant iš šių dienų perspektyvos pavyzdys – šio straipsnio rengimo metu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo rengiamas spaudai leidinys „Trisdešimt konstitucinės justicijos metų: *tempore et loco*“, skirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 30-mečiui, kuriame apibendrinama įvairiais klausimais Konstitucinio Teismo per 30 jo gyvavimo metų plėtotą oficialioji konstitucinė doktrina.

titucijos aiškinimą kaip atviros ir draugiškos tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei ir jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai ir kaip nustatančios pareigą Lietuvos valstybei vykdyti priimtus tarptautinius įsipareigojimus.

Nauja tai, kad šios kryptys padeda stambiu planu, kompleksišškai atskleisti iki šiol sukauptą gana gausią Konstitucinio Teismo jurisprudencinę patirtį. Jos papildo ir atnaujina, pavyzdžiui, prieš penkerius metus pateiktą jurisprudencinės Konstitucijos apybraižą¹², taip pat aprėpiančią esminius konstitucinius principus, taip pat apibūdinančius žmogaus teises ir valstybės valdžių statusą.

Tam, kad šių kryptių analizė ir apibendrinimas būtų išsamūs, kad būtų matyti jų raida, pirmiausia apžvelgiama Konstitucinio Teismo suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl jo įgaliojimų aiškinti Konstituciją raida. Taip padaryta ypač todėl, kad, kaip bus atskleista, patys Konstitucijos aiškinimo įgaliojimai yra konstitucinės jurisprudencijos evoliucijos rezultatas. Tad iš viso kartu su išskirtųjų trijų Konstitucijos aiškinimo Konstitucinio Teismo praktikoje kryptių apibūdinimu ši straipsnį sudaro keturi skyriai, o jo pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados ir įžvalgos dėl Konstitucijos aiškinimo perspektyvų.

Nagrinėjant Konstitucijos aiškinimo įgaliojimų turinį ir raidą bei pristatant minėtas aiškinimo kryptis, daugiausia koncentruojamasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, taip pat remiamasi ją analizuojančiais mokslo darbais. Vis dėlto tam tikrais nagrinėjamais klausimais, kiek, manoma, reikia šio straipsnio tikslui, apžvelgiamas ir kitų valstybių konstitucinės justicijos institucijų veiklą įtvirtinantis konstitucinis reguliavimas, šių institucijų praktika. Taigi šiame straipsnyje išdėstyti tyrimo rezultatai paremti sisteminė dokumentų analize taikant loginį, istorinį ir lyginamąjį tyrimo metodus.

1. Oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinti Konstituciją ir su jais susijusių įgaliojimų raida

Kertinių šios raidos akcentų atskleidimas leidžia stebėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nueitą kelią grindžiant Konstitucijos aiškinimo veiklą ir jos rezultatus, taip pat tris šiame straipsnyje išskirtas ir toliau kitose jo dalyse aptariamias Konstitucijos aiškinimo kryptis.

12 Šio prieš penkerius metus publikuoto tyrimo pagrindas – valstybės ir visuomenės raidai reikšmingiausios Konstitucinio Teismo suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, padedančios, kaip teigiama, atskleisti tikrąjį gyvosios, arba jurisprudencinės, Konstitucijos įsitvirtinimo laipsnį Lietuvoje. Tai šios Konstitucinio Teismo suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: konstitucinis teisinės valstybės principas, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių samprata, jų apsauga, Konstitucijos pataisų konstitucingumas; Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas; oficialioji konstitucinė apkalto instituto doktrina; konstitucinė šeimos samprata; oficialioji konstitucinė teismo precedento doktrina; oficialioji konstitucinė teisėjų ir teismų nepriklausomumo doktrina; oficialioji konstitucinė doktrina, susijusi su ekonomikos krize (2008–2012). Dainius Žalimas, *supra note*, 7: 254, 299.

Esminiai Konstitucijos aiškinimo srityje Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti Konstituciją ir jų įtvirtinimo konstitucinėje jurisprudencijoje raida atskleistina žvelgiant į šiuos ir kitų valstybių konstitucinių teismų turimus įgaliojimus. Toks požiūris padeda patvirtinti šiandien jau neginčijamai įsisąmonintą šių įgaliojimų būtinumą kaip neatskiriamą šių teismų statuso dalį ir šių įgaliojimų nepaneigiamumą.

Žvelgiant retrospektyviai matyti, kad nuo tada, kai specialūs konstituciniai teismai pradėjo vykdyti teisės aktų konstitucingumo patikrą, šiems teismams buvo priskiriami ir įgaliojimai aiškinti konstitucijas¹³. Vis dėlto nedažnoje XX a. pabaigoje priimtoje vadinamosios ketvirtosios konstitucionalizmo raidos pasaulyje bangos, kuriai, kaip minėta, priklauso ir Lietuva, konstitucijoje tokie įgaliojimai įtvirtinti *expressis verbis*. Jie nustatyti, pavyzdžiui, 1998 m. Albanijos Konstitucijoje, kurioje numatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia konstitucinius ginčus ir teikia galutinį Konstitucijos aiškinimą¹⁴; 1991 m. Bulgarijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, be kita ko, teikia visiems privalomą Konstitucijos aiškinimą¹⁵; 1992 m. Slovakijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad Konstitucinis Teismas teikia Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų aiškinimą nagrinėjamosiose bylose¹⁶. Antai, Slovakijos Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 128 straipsnį, ginčų tarp valstybės valdžios institucijų dėl Konstitucijos ar konstitucinio įstatymo aiškinimo atveju pagal atitinkamų pareiškėjų prašymus teikia galutinį ir privalomą Konstitucijos ar šio įstatymo konkrečių nuostatų aiškinimą¹⁷ siekdamas, kad tokių ginčų, dėl kurių buvo pradėta teisena ir kurie yra susiję su šioms institucijoms Konstitucijos ar konstitucinio įstatymo nustatytais teisėmis ir pareigomis, būtų išvengta ateityje¹⁸.

13 Tom Ginsburg ir Zachary Elkins, „Ancillary Powers of Constitutional Courts“, *Texas Law Review* 87 (2008): 1432–1433, https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles.

14 Angl. *the Constitutional Court settles constitutional disputes and makes the final interpretation of the Constitution*. Žr. Albanijos Respublikos Konstitucija (124 straipsnio 1 dalis), Comparative Constitutions Project, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://constituteproject.org/constitutions?key=interp&lang=en>.

15 Angl. *The Constitutional Court shall provide binding interpretations of the Constitution*. Žr. Bulgarijos Konstitucija (149 straipsnio 1 dalis). *Ibid.*

16 Angl. *The Constitutional Court provides an interpretation of the Constitution or constitutional laws in disputed matters. The decision of the Constitutional Court on interpretation of the Constitution of a constitutional law is promulgated in a manner established for promulgation of laws. The interpretation is generally binding as of the day of its promulgation*. Žr. Slovakijos Respublikos Konstitucija (128 straipsnis). *Ibid.*

17 „Constitutional Justice: Functions and Relationship with the Other Public Authorities“, National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by the Constitutional Court of the Slovak Republic (2011), 5, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://www.confueconstco.org/reports/rep-xv/SLOVACIA%20eng.pdf>.

18 „Slovak Republic: Decisions by the Constitutional Court and Further Relevant Texts“, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) CDL-REF(2017)013, 11–13, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2017\)013-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2017)013-e).

Kaip vieno iš pirmųjų Europoje įsteigto, veikiančio pagal 1949 m. Vokietijos Pagrindinį Įstatymą, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai dėl Pagrindinio Įstatymo aiškinimo taip pat įtvirtinti Pagrindiniame Įstatyme: šis Teismas priima sprendimą dėl Pagrindinio Įstatymo aiškinimo kilus ginčams dėl aukščiausiosios federalinės valdžios institucijos teisių ir pareigų apimties arba kitų institucijų teisių ir pareigų, priskirtų pagal Pagrindinį Įstatymą ar aukščiausiosios federalinės institucijos darbo tvarkos taisykles, apimties¹⁹.

Šie keli pateikti *expressis verbis* įtvirtinto konstitucinio reguliavimo pavyzdžiai rodo, kad minėtų valstybių konstitucinių teismų įgyvendinamas konstitucijos aiškinimas – tai iš esmės speciali teisenos konstitucinės justicijos institucijoje rūšis²⁰, vykdoma ir tam tikroje apibrėžtoje srityje (antai, sprendžiant valstybės valdžios institucijų konstitucinius ginčus), o ją įgyvendinant konstitucinio teismo pateiktas konstitucijos aiškinimas – galutinis ir privalomas.

Vis dėlto ir kitose demokratinėse valstybėse dėl tų konstitucinės justicijos institucijų, kurių įgaliojimai oficialiai aiškinti konstituciją nėra *expressis verbis* įtvirtinti konstitucijoje ar nėra išskirta tokia speciali teisenos konstitucinės justicijos institucijoje rūšis, kaip yra ir Lietuvoje, reikia pripažinti, kad konstituciniai teismai, įgalioti iš teisės sistemos šalinti antikonstitucinius teisės aktus, pripažinti juos negaliojančiais ar anuliuoti, įgyvendina Konstitucijos aiškintojo ir taikytojo vaidmenį užtikrinant Konstitucijos viršenybę ir pagrindinių teisių apsaugą²¹. Tai reiškia, kad konstitucijos oficialaus aiškinimo įgaliojimai teisės literatūroje ir konstitucinės justicijos institucijų praktikoje nėra suvokiami tik kaip viena iš kelių šių institucijų funkcijų (pavyzdžiui, Lietuvos atveju greta Konstitucinio Teismo įgaliojimų, susijusių su teisės aktų konstitucingumo kontrole ir Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas), o šie įgaliojimai šiandien yra veiksmingos konstitucinės justicijos prielaida, neatskiriama teisės aktų konstitucingumo patikros dalis, be kurios ši patikra sunkiai įsivaizduojama apskritai²². Ir nesant *expressis verbis* konstitucijose įtvirtintų jų aiškinimo įgaliojimų, patvirtintina, kad konstitucinių teismų praktikoje jie naudojami sprendžiant iš esmės kiekvieną konstitucinės justicijos bylą ir neretai laikui bėgant šių įgaliojimų išryškini-

19 Angl. *The Federal Constitutional Court shall rule on the interpretation of this Basic Law in the event of disputes concerning the extent of the rights and duties of a supreme federal body or of other parties vested with rights of their own by this Basic Law or by the rules of procedure of a supreme federal body*. Žr. Vokietijos Federalinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas (93 straipsnio 1 dalies 1 punktas). *Supra note*, 14.

20 Žr., pavyzdžiui, Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 skyrių „Teisenos dėl Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų aiškinimo“. „Law of 24 October 2018 on the Constitutional Court of the Slovak Republic, amending and supplementing certain other laws“, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/0/314_2018_Law+CC+-+Slovakia.pdf/65fda308-73b4-40f9-bea7-8ff4205cfead.

21 Allan R. Brewer-Carías, *Constitutional Courts as Positive Legislators: a Comparative Law Study* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 29.

22 Dovilė Pūraitė-Andrikenė, „Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2017), 88, https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/08/2017-08-17_DS_disertacija_Puraitė.pdf.

mas, jų reikšmės pripažinimas ir jų aiškinimas – įvairių konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo rezultatas. Tokia situacija susiklostė ir Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui tiriant konstitucinės justicijos bylas, be kita ko, iškilo būtinybė aiškinti savo įgaliojimus, įskaitant Konstitucijos aiškinimą. Išimtinis Konstitucinio Teismo įgaliojimas oficialiai aiškinti Konstituciją, t. y. pateikti Konstitucijos nuostatų sampratą, saistančią visas teisės aktus leidžiančias ir teisę taikančias institucijas, formuojant oficialiąją konstitucinę doktriną, nors buvo naudojamas nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios, *expressis verbis* įtvirtintas ne šio Teismo veiklos pradžioje, o vėlesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje, jau sukauptam tam tikrą Konstitucijos normų ir principų aiškinimo patirtį²³.

Antai nuostata dėl Konstitucinio Teismo vykdomo visos Konstitucijos aiškinimo po dešimties metų nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios pirmą kartą *expressis verbis* buvo išdėstyta 2003 m. gegužės 30 d. nutarime dėl savivaldybių tarybų rinkimų²⁴. Jame konstatuota, kad pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją²⁵. Anot Konstitucinio Teismo, jis „tai daro sprendžiamas, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, ar kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja įstatymams ir Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja įstatymams ir Konstitucijai“. Ši nuostata, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, atskleidžianti šio Teismo interpretacinės misijos suvokimą²⁶, pagrindžia mintį, kad Konstitucijos aiškinimas – neatskiriama Teismo veiklos tiriant teisės aktų atitiktį Konstitucijai dalis. Taip išsklaidytas Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje neretas suvokimas, esą Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų aiškinti Konstitucijos, taigi ir formuoti oficialiosios konstitu-

23 Palaipsniui, bet ypač intensyviai vykęs antruoju Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmečiu, buvo ir kitų *expressis verbis* Konstitucijoje neįtvirtintų Konstitucinio Teismo įgaliojimų konstitucinės justicijos bylose atskleidimas, antai, iš Konstitucijos kylančių Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus (pavyzdžiui, „2006 m. kovo 14 d. nutarimas“ (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 44-1608)), taip pat iš Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą bei iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys Konstitucinio Teismo įgaliojimai peržiūrėti savo nutarimus, išvadas, sprendimus (pavyzdžiui, „2006 m. kovo 28 d. nutarimas“ (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292).

24 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361. Vėliau tai, kad pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi (tik) Konstitucinis Teismas (ar Konstitucinis Teismas oficialiai aiškina Konstituciją), konstatuota ir kituose Konstitucinio Teismo nutarimuose, pavyzdžiui, 2004 m. liepos 1 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894), 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330).

25 Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400) pažymėta: „Kad galėtų nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir minėtus aukštesnės galios teisės aktus. Kitoks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas paneigtų pačią Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį. Vadinasi, iš pačios Konstitucijos kyla ir Konstitucinio Teismo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą – formuoti oficialią konstitucinę doktriną.“

26 Jarašiūnas, *supra note*, 3: 28.

cinės doktrinos, nes Konstitucijos tekste nėra paraidžiui įrašyta tokia Konstitucinio Teismo kompetencija²⁷.

Šioje vadinamojoje Vilniaus miesto mero rinkimų byloje, kurioje buvo priimtas minėtas 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas ir kurioje buvo tiriamas, be kita ko, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo normų dėl išrinkto savivaldybės tarybos nariu asmens tarybos nario mandato atsisakymo iki pirmojo savivaldybės tarybos posėdžio pradėjimo taikyti nuo kitos kadencijos savivaldybių tarybų rinkimų, konstitucingumo klausimas, Konstitucinis Teismas susidūrė su situacija, kai turėjo pripažinti, kad Seimas ignoravo ankstesniame Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime²⁸ įtvirtintą dvigubo mandato draudimo principą (pagal Konstituciją savivaldybės tarybos nariai negali tuo pat metu eiti ir Seimo narių pareigų), nes tam tikra apimtimi tokį dvigubą mandatą leido. Tad Konstitucinis Teismas konstatavo ginčytos tokį naujai priimtą reguliavimą įtvirtinusios Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatos prieštaravimą, *inter alia*, Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalims. Konstitucinio Teismo teigimu, jose nustatytas teisinis reguliavimas reiškia ir tai, kad šio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais Seimo aktais, Respublikos Prezidento aktais ir Vyriausybės aktais (2003 m. gegužės 30 d. nutarimas)²⁹. 2003 m. gegužės 30 d. nutarime buvo konstatuota ir tai, kad, „pagal Konstituciją Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (ar jo dalį) arba kitą Seimo aktą (ar jo dalį), Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai, atitinkamą aktą išleidusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai“.

Konstituciniam Teismui atsižvelgiant į tai, kad jo nutarimo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną visumą, jog Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais jis grindžiamas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata, konstatuota, kad priimdamos naujus, keisdamos, papildydamos jau priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios valstybės institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė – yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų.

Taigi formuojant Konstitucijos aiškinimo standartus, remiantis ir konstituciniu teisinės valstybės principu, Konstitucijos aiškinimo įgaliojimai konstitucinėje

27 Konstitucinio Teismo pirmininko Dainiaus Žalimo pranešimas „Konstitucinio Teismo galios: plėsti negalima riboti“, perskaitytas tarptautinėje konferencijoje „Konstitucijos įgyvendinimas: patirtis ir problemos“, Vilnius, 2015 m., 3, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/10/pranesimas-plesti-negalimariboti-final.pdf>.

28 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

29 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

jurisprudencijoje atskleisti akcentuojant Konstitucinio Teismo sprendimų (nutarimų) kaip visumos (ne tik jų rezoliucinės dalies, bet ir ją pagrindžiančių argumentų) privalomumą Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalių kontekste. Pabrėžtas negalimumas aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, nes kitaip būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas (atkreiptinas dėmesys į tai, kad tai iš karto įvardyta kaip konstitucinis principas!), būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti.

Pastebėtina, kad minėtame 2003 m. gegužės 30 d. nutarime išreikšta ne tik doktrininė nuostata, kad konstitucinės teisės šaltiniai yra Konstitucija ir Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kuriuose formuojama konstitucinė doktrina, bet ir šiuose aktuose plėtojama gyvosios Konstitucijos idėja: „<...> tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus“³⁰.

2003 m. gegužės 30 d. nutarime išdėstytos nuostatos apie Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną papildytos vėlesniuose 2004–2006 m. Konstitucinio Teismo priimtuose nutarimuose³¹ konstatavus, kad Konstitucinis Teismas, formuodamas oficialiąją konstitucinę doktriną, savo aktuose aiškina Konstitucijos nuostatas – normas ir principus; kad šioje doktrinoje atskleidžia, be kita ko, įvairių konstitucinių nuostatų turinį, jų tarpusavio sąsajas, konstitucinių vertybių pusiausvyrą, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmę; taip pat kad gali *expressis verbis* nurodyti, koks Konstitucijos nuostatų aiškinimas yra negalimas.

2006 m. kovo 28 d. nutarimas, kuriame, be kita ko, nagrinėtas klausimas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą³², svarbus ne tik apibrė-

30 Egidijus Kūris, „Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma“, *Teisės problemos* 3, 41 (2003): 25.

31 2004 m. liepos 1 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708), 2006 m. kovo 28 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292) konstatuota: „Būtent Konstitucinis Teismas formuoja oficialią konstitucinę doktriną: Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos bei principai.“ Tai pakartota ir Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendime (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 52-2568). Tai, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, ne taip pabrėžtinai buvo įtvirtinta ir iki tol, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050).

32 Jame Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostata neprieštarauja Konstitucijai, nes „pagal šią nuostatą pradėta teiseną byloje galima nutraukti tik tais atvejais, kai panaikinamas teisės aktas, dėl kurio į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, ir tik atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos aplinkybes“.

žiant palaipsniui vystomą Konstitucijos aiškinimo veiklą³³, jame kartu *expressis verbis* taip pat pabrėžus, kad konstitucinės justicijos funkcija – oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas, bet ir dėl to, kad jame, be kita ko, pakartota tai, kas ne kartą jau buvo konstatuota iki tol ir kas šiuo metu tampa pakankamai įsisąmoninta: „Konstituciniam Teismui pagal pareiškėjų prašymus nagrinėjant vis naujas konstitucinės justicijos bylas, ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose suformuota oficiali konstitucinė doktrina (kiekvieniu atskiru atitinkamoje byloje reikšmės turinčiu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) yra papildoma vis naujais fragmentais. „Formuluojant vis naujas oficialias konstitucines doktrininės nuostatas yra atskleidžiama Konstitucijoje – aukščiausiosios teisės akte – įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė.“³⁴ Taip, plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną, vėl išreikšta gyvosios Konstitucijos idėja ir patvirtinta šiandien jau įsišaknijusi praktika, kad Konstitucijos šaltinis – Konstitucijos tekstas ir Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose pateikiama ir plėtojama oficialioji konstitucinė doktrina.

Minėtame Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime užtikrinant Konstitucijos stabilumą ir kartu jos gyvybingumą pažymėta ir tai, kad tolesnis oficialiosios konstitucinės doktrinos aiškinimas ir plėtojimas³⁵ naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose leidžia atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą, jei tokia intervencija nėra teisiškai būtina. Šitai yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos, stabilumo užtikrinimo. Galima paminėti ir tai, kad šia Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuota Konstitucijos kaip itin stabilaus teisės akto doktrina pasiremta ir 2014 m. liepos 11 d. nutarime dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo, kuris aptariamam antrame šio straipsnio skyriuje.

Įvairiose konstitucinės justicijos bylose įgyvendindamas įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, Konstitucinis Teismas vis dėlto pirmiausia 2006 m. kovo 28 d. nutarime, išryškinęs teismo ir Konstitucinio Teismo, precedento ir oficialiosios kons-

33 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatuota: „Oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė.“ (cituoiant Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708), 2006 m. kovo 14 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050).

34 Ši citata iš Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimo (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 127-4849) (pateikiamos ir nuorodos į Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą, 2006 m. gegužės 9 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894), 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475, atitaisymas – 2006, Nr. 137), taip pat ankstesnius 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361), 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132) ir kt.).

35 Įskaitant oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimą (koregavimą).

titucinės doktrinos reikšmę ir privalomumą, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo suponuojamą jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštarinumą), taip pat kūrė reikšmingą suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos pakeitimo – reinterpretavimo (koregavimo) – tik tam tikromis sąlygomis, antai, esant būtinybei, kai yra padaromos Konstitucijos pataisos, doktriną. Šiame kontekste akcentuotina, kad minėtame nutarime, remiantis ir ankstesne praktika³⁶, pabrėžta su konstituciniu principu, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas ir atitinkamu reikalavimu paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos ir neaiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, susijusi Konstitucinio Teismo taip pat išimtinė kompetencija – Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimo, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama. Konstatuota, kad „reinterpretuoti oficialias konstitucines doktrines nuostatas taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, yra (arba gali būti) būtina tais atvejais, kai yra padaromos Konstitucijos pataisos“. O „įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria yra pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi išimtinis įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu)“. 2006 m. kovo 28 d. nutarime numatytas ir suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) apribojimas, jeigu tada yra „pakeičiama Konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema, paneigiamas jų suderinamumas, sumažinamos Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijos, paneigiama Konstitucijos, kaip vientiso akto, darnios sistemos samprata, sumažinamos Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisių ir laisvių garantijos, pakeičiamas Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo modelis“.

Toliau 2006 metais buvo atskleisti kiti Konstitucinio Teismo įgaliojimai, reikalingi siekiant visapusiško Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties – Konstitucijos viršenybės, teisės viršenybės, konstitucinio teisingumo – užtikrinimo. Tai vėl buvo padaryta konstitucinės justicijos byloje, kurioje pasinaudota proga paaiškinti Konstitucinio Teismo įgaliojimus. Prisimintina, kad ji buvo išskirtinė, pradėta pareiškėjai iškėlus abejonę dėl Konstitucinio Teismo statuso. Šioje byloje Konstitucinio Teismo priimtame 2006 m. birželio 6 d. nutarime šio Teismo įgaliojimų spektras *expressis verbis* papildytas konstituciniais įgaliojimais oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir aukštesnės galios teisės aktus. Minėtame nutarime akcentuota, kad „Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateik-

36 Žr. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254), 2006 m. sausio 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 10-369), 2006 m. kovo 14 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050).

ti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą“ kyla iš pačios Konstitucijos: „<...> kad galėtų nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir minėtus aukštesnės galios teisės aktus.“ Teigiama, kad „kitoks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas paneigtų pačią Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį“³⁷.

Konstitucijos aiškinimo veikloje taikomus šio aiškinimo metodus ir jų taikymo rezultatą atskleidžiančios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos per trisdešimtmetį plėtotos taip pat palaipsniui, o pagreitį įgavo taip pat antruoju Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmečiu.

Antai pažymėtina, kad Konstitucijos kaip vientiso akto aiškinimo užuomazgą matyti dar 1993 m. gruodžio 13 d. nutarime³⁸, kuriame pripažinta, kad nuosavybės neliečiamumo užtikrinimas negali būti aiškinamas atsietai nuo viso Konstitucijos teksto, įskaitant jos 28, 30, 31 straipsnius. O Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje taip pat pateiktoje 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai³⁹, kurioje pripažinta, kad su Konstitucija yra suderinamos visos pareiškėjo ginčytos 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija), kurią Lietuvos Respublika ketino ratifikuoti, ir jos Ketvirtojo protokolo nuostatos, padėti pamatai vėliau suformuluotam Konstitucijos vientisumo principui (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), pirmiausia atkreipus dėmesį į „Konstitucijos vieningumą“: „<...> konstitucinės nuostatos yra susijusios ne tik formaliai, pagal Konstitucijos normų išdėstymo struktūrą, bet ir pagal jų turinį. Šis normų vieningumas reiškia, kad tiek Konstitucijos preambulė, tiek jos skirsniai bei straipsniai sudaro prasmingą Konstitucijos visumą.“

2004 m. gegužės 25 d. nutarime dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo⁴⁰, remiantis ir ankstesne praktika, apibendrinta, kad Konstitucinis Teismas, oficialiai aiškindamas Konstituciją, turi užtikrinti Konstitucijos vientisumą ir todėl oficialioji konstitucinė doktrina formuojama vadovaujantis tuo, kad visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios ne tik formaliai, bet ir pagal turinį: vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; kad visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms,

37 Vėliau tai pakartota Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendime (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 52-2568), 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime dėl draudimo asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, būti renkamam Seimo nariu (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330).

38 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 70-1320.

39 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.

40 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tada būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyrą. Pabrėžta būtinybė Konstituciją aiškinti naudojant įvairių aiškinimo metodų paletę: „<...> sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.“⁴¹; tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją“. Vadinasi, nors Konstitucijos aiškinimas prasideda nuo Konstitucijos teksto, šis aiškinimas juo nesibaigia. Ši idėja įkūnyta ir vėlesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje.

Antai konkrečiai konstitucinių nuostatų dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių kontekste Konstitucinis Teismas nurodė, kad jos negali būti aiškinamos atsietai nuo kitų Konstitucijos nuostatų; pabrėžtas išskirtinis Konstitucijos kaip vientiso ir tiesiogiai taikomo akto prasmės reikšmingumas. Konstitucinis Teismas dar minėjo 1995 m. sausio 24 d. išvadoje pabrėžė, kad vien pažodinis žmogaus teisių aiškinimas yra nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai; jeigu taikomas kaip vienintelis aiškinimo būdas, yra nepriimtinas, nes aiškinant teisės normos turinį svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, kad kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti atitinkamu būdu.

Konstitucinis Teismas ir vėliau savo jurisprudencijoje ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą⁴²; suabsoliutinus pažodinį (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, sykiu yra sumenkinamas visuminio konstitucinio reguliavimo turinys, ignoruojamos jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos

41 Atskleidžiant aiškinimo metodus ankstesnėje jurisprudencijoje – 1999 m. birželio 23 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 56-1813) – pažymėta, kad „aiškinant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą. Teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt. Atskleisti atskiri įstatyme pavartotų sąvokų prasmę galima išsiaiškinus įstatymo paskirtį, jo reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtį, reguliavimo ypatumus ir pan. Tai galima padaryti taikant įvairius įstatymo aiškinimo metodus, tarp jų – sisteminių, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto (šiuo atveju – Įstatymo) sudedamoji dalis, susijusi su kitomis su teisės akto normomis“. Apie tai, kad reikia taikyti ne tik gramatinį (lingvistinį (verbalinį)) aiškinimo metodą, vėliau konstatuota ir minėjo 1995 m. sausio 24 d. išvadoje, 1995 m. spalio 26 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-2007), 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 92-2173), 1999 m. birželio 23 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 56-1813), 1999 m. lapkričio 9 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 96-2769), 2003 m. balandžio 9 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 36-1594), 2006 m. sausio 16 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254), 2006 m. kovo 28 d. nutarime, 2007 m. gegužės 15 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 54-2097). Tai konstatuota ir dėl visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimo (2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

42 Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4888), 2020 m. liepos 30 d. nutarimas (TAR, 2021-07-01, Nr. 14847).

vertybės, gali būti sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje⁴³.

Pastaraisiais metais priimtame, pavyzdžiui, 2022 m. gruodžio 29 d. nutarime, aiškindamas Seimo kontrolierių kompetencijos tirti skundus dėl valstybės tarnautojų ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus teisėjus) piktnaudžiavimo ir biurokratizmo ribas ir sprenddamas klausimą, ar Konstitucijai neprieštarauja toks teisinis reguliavimas, pagal kurį dalis minėtų skundų perduodama tirti naujai įsteigtam žvalgybos kontrolieriui, Konstitucinis Teismas pabrėžė sisteminio Konstitucijos aiškinimo būtinybę – Konstitucijos 73 straipsnio 1–3 dalyse „įtvirtintos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo; jomis siekiama sudaryti darnią Seimo kontrolierių ir prireikus Seimo steigiamų kitų kontrolės institucijų sistemą ir įtvirtinti atitinkamus jų įgaliojimus“. Todėl „aiškinant Konstitucijos 73 straipsnio 1, 2 dalių nuostatas negalima paneigti šio straipsnio 3 dalies nuostatų, *inter alia* negalima Konstitucijos 73 straipsnio 1 dalies nuostatos „[P]iliečių skundus dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus teisėjus) piktnaudžiavimo ar biurokratizmo tiria Seimo kontrolieriai“ aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą – esą Seimo kontrolieriai turi įgaliojimus tirti skundus dėl visų valstybės pareigūnų (išskyrus teisėjus) ir savivaldybių pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo, neatsižvelgiant *inter alia* į institucijų, kuriose minėti pareigūnai eina pareigas, vietą valstybės ar savivaldybių institucijų sistemoje, jų įgaliojimų ir veiklos ypatumus, ir esą tokių įgaliojimų Seimas pagal Konstituciją jokiais atvejais negali įstatymu pavesti kitoms prireikus Seimo įsteigtoms kontrolės institucijoms“.

Šis pavyzdys rodo, kad sisteminis Konstitucijos aiškinimo metodas padeda suvokti Konstituciją kaip dinamišką aukščiausiąją teisę (nauja žvalgybos kontrolieriaus institucija suprantama kaip Konstitucijos 73 straipsnio nuostatoje numatyta, Seimo prireikus įsteigta „kita kontrolės institucija“).

Dėl Konstitucijos aiškinimo metodų galima pastebėti ir tai, kad Lietuvoje Konstitucija aiškinama remiantis suformuota konstitucine jurisprudencija, tad po truputį įsisavinama ir tai, kad, kaip Konstitucinis Teismas yra *expressis verbis* nurodęs, Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje⁴⁴.

Taigi Konstitucinio Teismo įgaliojimų oficialiai aiškinti Konstituciją *expressis verbis* įtvirtinimas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje buvo pagrindas vėlesnėse, taip pat ir su Konstitucinio Teismo statusu susijusiose konstitucinės justicijos bylose, atskleisti ir apibendrinti kitus su šiais įgaliojimais susijusius aspektus: Konstitucinio Teismo įgaliojimus formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną, naudojant įvairius Konstitucijos aiškinimo metodus, plėtoti šią doktriną, užtikrinti Konstitucinio

43 Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas, 2012 m. vasario 27 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 26-1200), 2020 m. liepos 30 d. nutarimas.

44 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276, atitaisymas – 2001, Nr. 86) ir daugelį vėlesnių jo nutarimų ir sprendimų.

Teismo jurisprudencijos tęstinumą ir, esant būtinybei, atlikti šios doktrinos reinterpretavimą (koregavimą), leidžiančius užtikrinti ir Konstitucijos gyvybingumą. Visi šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai atskleisti vis aiškinant Konstituciją kaip vientisą aktą. Kaip tokio aiškinimo rezultatas yra ir išskirtos Konstitucijos aiškinimo kryptys, susiklosčiusios, kaip iš šio straipsnio toliau matyti, esamą oficialiąją konstitucinę doktriną vėlesnėse konstitucinės justicijos bylose papildant vis naujais fragmentais, tokiu būdu atskirais klausimais pateikiant plačią oficialiąją konstitucinę doktriną.

2. Oficialiosios konstitucinės doktrinos, atskleidžiančios

Konstitucijos sampratą, jos viršenybės principą, apribojimus keisti Konstituciją, demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų turinį, raida

Kiekvienu iš šiuos kertinius valstybės ir visuomenės gyvavimo pagrindus aprėpiančių klausimų suformuota konstitucinė doktrina, šio tyrimo autorių nuomone, vadintina plačia ar brandžia (remiantis prof. E. Jarašiūno dar 2009 m. pateiktu apibendrinimu kalbant apie Lietuvoje sukurtą brandžią oficialiąją konstitucinę doktriną⁴⁵).

Pirmiausia prie plačiai išaiškintų Konstitucijos aspektų, kurie daug kartų įvairiais požiūriais taikyti konstitucinės justicijos bylose, galima priskirti oficialiąją konstitucinę pačios Konstitucijos sampratą ir jos viršenybės principo, kuris akcentuojamas kaip pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas, doktriną⁴⁶.

Lietuvoje neginčijamai pripažįstama, kad Konstitucinis Teismas, vykdydamas teisės aktų konstitucingumo kontrolę ir aiškindamas Konstitucijos sampratą, taip pat tai, ką reiškia jos viršenybė, suformavo konstituciocentrinę teisės sampratą⁴⁷. Tiesa, tai buvo padaryta ne iš karto: iš pradžių, pavyzdžiui, 1994 m. sausio 19 d. nutarime dėl žemės reformos pagrindinių kryptių⁴⁸, Konstitucija kartu su kitais įstatymais

45 Egidijus Jarašiūnas, „Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos“, *Jurisprudencija* 1, 115 (2009): 50, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/1578/1517>.

46 Kaip toks reikalavimas jis įtvirtintas Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828), 2004 m. kovo 5 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1236, atitaisymas – 2004, Nr. 57), 2007 m. kovo 20 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 34-1244), 2012 m. kovo 29 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 40-1973), 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779), 2014 m. liepos 11 d. nutarime (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117), 2015 m. rugsėjo 25 d. sprendime (žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1511/content>) ir 2022 m. kovo 3 d. sprendime (žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2622/content>).

47 Kaip konstituciocentrinės teisės sistemos sąvokos, grindžiamos pirmine aukščiausiaja teise, t. y. konstitucija, vartojimo pavyzdį žr. Egidijus Jarašiūnas, „Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į konstituciją pokyčiai“, *Jurisprudencija* 33, 25 (2002): 30, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3520/3313>.

48 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 7-116.

(konstituciniais įstatymais) buvo priskirta įstatymų kategorijai⁴⁹.

Doktrininės nuostatos, be kita ko, kad Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausioji teisė, nubrėžianti gaires visai teisės sistemai, *expressis verbis* buvo įtvirtintos dar po 10 metų – jau minėtame Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime, kuriame tirtas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme įtvirtintų nuostatų, susijusių su reikalavimais, keliamais siekiant būti renkamam Respublikos Prezidentu, konstitucingumas. Šiame nutarime apibendrinta „per dešimt metų plėtotos konstitucijos samprata“⁵⁰.

Akcentuotina ir tai, kad Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę suformuotoje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje apibūdina ne tik Konstitucijos viršenybė (beje, Konstitucinio Teismo teigimu, visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą⁵¹), bet ir kitos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje gana išsamiai atskleistos jos savybės: jau aptartas Konstitucijos vientisumas, taip pat spragų ir prieštaravimų nebuvimas, tiesioginis taikymas, stabilumas ir gyvybingumas⁵². Su šiomis Konstitucijos savybėmis ir ypač su Konstitucijos stabilumu kaip konstitucine vertybe, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvu susijusi kita jų nulemta Konstitucinio Teismo plačiai atskleista ir išplėta oficialioji konstitucinė doktrina, kurią lemia siekis apsaugoti pamatines Lietuvos, kaip demokratinės teisinės valstybės, konstitucines vertybes.

Tai – Konstitucijos keitimo apribojimų doktrina, ypač svarbi ir dėl to, kad reikšmingai prisidėjo prie jau iki tol konstitucinės justicijos byloje plėtotų Lietuvos konstitucinės santvarkos pagrindų ir ypač prie Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, kuri yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas⁵³, turinio atskleidimo. Jau anksčiau aiškindamas Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą Konstitucinis Teismas buvo konstatavęs, kad jame yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas⁵⁴.

49 Įvairių teisės aktų rūšių kontekste buvo nurodyta, kad „teisiniai valdžios aktai skirstomi į įstatymus (Konstitucija, konstituciniai įstatymai, įstatymai), poįstatyminius aktus (kiti Seimo aktai, valdymo reglamentiniai aktai, valdymo individualūs aktai) ir teismo sprendimus“.

50 Jarašiūnas, *supra note*, 3: 32.

51 Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. ir 2014 m. liepos 11 d. nutarimai.

52 Žalimas, *supra note*, 7: 288.

53 Konstitucijos sudedamosios dalies Lietuvos Respublikos konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnis.

54 Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419), 2000 m. spalio 18 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724), 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708), 2011 m. birželio 21 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 76-3672).

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d.⁵⁵ ir 2014 d. liepos 11 d. nutarimuose⁵⁶ įtvirtino dviejų rūšių Konstitucijos keitimo apribojimus. Pirma, materialiuosius, t. y. apribojimus priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisais; šie apribojimai skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija ir valstybė, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti. O antra, procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus, t. y. apribojimus, nustatytus atsižvelgiant į ypatingą Konstitucijos pataisų darymo tvarką, įtvirtintą Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“. Dėl šių pagrindų pažeidimo ar nesilaikymo Konstitucijos pataisais gali būti pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai.

Šie Konstitucijos keitimo apribojimai susiję su Konstitucijos 1 straipsnyje, kuris sudaro valstybės gyvavimo pagrindą, įtvirtintų konstitucinių vertybių apsauga, taip pat su tuo, kas susipina su šiomis vertybėmis – su Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitine orientacija ir konstituciniu pagarbos tarptautinei teisei principu bei konstituciniu reikalavimu Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ ir XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatas keisti tik referendumu, nepamirštant reikalavimo, kad Konstitucija negali būti taisoma nepaprastosios padėties ar karo padėties metu.

Pagal šiuos apribojimus, Konstitucijos pataisais, visų pirma, jokiais aplinkybėmis negali paneigti Lietuvos valstybės pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, demokratijos ir respublikos, taip pat prigimtinio žmogaus teisių ir laisvių pobūdžio; jų paneigimas reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą.

Antra, Konstitucijos pataisais negali prieštarauti su jos 1 straipsnyje įtvirtintomis minėtomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis susijusiam Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principui, suponuojančiam Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją ir būtinumą vykdyti iš šios narystės kylančius tarptautinius įsipareigojimus, kurį taip pat išplėtojo Konstitucinis Teismas⁵⁷. Kartu tai apima draudimą Lietuvai jungtis į posovietines Rytų sąjungas.

Trečia, konstitucinėje jurisprudencijoje gana aiškiai ir nuosekliai išplėtotas pagarbos tarptautinei teisei principas (arba atvirumo tarptautinei teisei principas), kuris lemia Lietuvos valstybės pareigą vykdyti visus priisimtus tarptautinius įsipareigo-

55 Šiame 2014 m. sausio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas sprendė dėl Konstitucijos pataisais, susijusios su konstituciniais Lietuvos banko veiklos pagrindais, teisėtumo ir vertino, ar ši pataisais buvo padaryta laikantis Konstitucijoje nustatytos procedūros. 2014 d. liepos 11 d. nutarime spręsta dėl ginčytų Referendumo įstatymo nuostatų, pareiškėjams siekiant išsiaiškinti, ar priimtoji Konstitucijos pataisais galėtų būti pripažinta antikonstitucine.

56 Taip pat pasiremiant ankstesniais Konstitucinio Teismo aktais, pavyzdžiui, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimu (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779).

57 Konstitucinis Teismas dar 2011 m. liepos 7 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 84-4106) pažymėjo, kad Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija reiškia Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje, taip pat būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus.

jimus, t. y. principas *pacta sunt servanda* yra pripažintas Lietuvos valstybės konstituciniu principu⁵⁸. Taigi, pagal Konstituciją, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje (toliau – NATO) įsipareigojimai).

Ketvirta, Konstitucijos 1 straipsnis, ypač saugomos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ nuostatos, taip pat XIV skirsnis „Konstitucijos keitimas“ gali būti keičiami tik referendumu pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį.

Saugant valstybės gyvavimo pamatines vertybes, kad ir šių dienų energetikos krizės kontekste, itin aktualus prisiminti Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas, kuris gali būti laikomas vienu iš kertinių Konstitucinio Teismo nutarimų, ir kuriuo itin stiprinama valstybės nepriklausomybė, šiuo atveju – valstybės energetinė nepriklausomybė (t. y. ginamos Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintos pamatinės vertybės, taip pat ir nepriklausomybė). Šiame nutarime spręstas klausimas dėl suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės parinkimo skaidrumo ir teisėtumo ir šio projekto finansavimo būdo konstitucinės ūkinės veiklos laisvės kontekste⁵⁹. Pripažinta, kad pareiškėjų ginčyta Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo nuostata ir šį įstatymą įgyvendinanti Vyriausybės nutarimo nuostata neprieštarauja (neprieštaravo) Konstitucijai.

Dar vienas pamatinis Lietuvos valstybės konstitucinis principas – demokratija. Trečiuoju Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmečiu išplėtotą demokratijos kaip nepaneigiamos pamatinės konstitucinės vertybės sampratą, kuri iki tol ne kartą buvo aiškinta įvairiose konstitucinės justicijos bylose.

Pirmąjį šio Teismo veiklos dešimtmetį, pavyzdžiui, Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos kontekste atskleistas daugumos principas kaip demokratinio sprendimų priėmimo principas⁶⁰, taip pat pažymėtas demokratinės valdžios bruožas – politinės žmonių valios įgyvendinimo kontrolė⁶¹, taip pat akcentuoti demokratiški rinkimai kaip vienas

58 Konstitucinis Teismas dar 2006 m. kovo 14 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050), remdamasis Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, ir Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo, pripažino, kad „savo valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas“.

59 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas“, TAR, 2015-04-03, Nr. 5147.

60 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 57-1120.

61 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas“, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta408/content>.

esminių demokratinės valstybės požymių⁶², ir kaip savaiminės demokratijos vertybės traktuotos, pavyzdžiui, susirinkimų laisvė⁶³, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė⁶⁴.

Antrąjį Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmetį, pavyzdžiui, išsamiau paaiškinta Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė. Ši nuostata reiškia, kad „valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiškai rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtoti pilietinei visuomenei ir kt.“.

Šie vis nauji konstitucinės justicijos bylose atskleisti konstitucinio demokratijos principo aspektai leidžia pripažinti, kad jo turinys ir toliau lieka neišsemiamai platus ir itin aktualus. Šio principo turinio evoliuciją patvirtina, pavyzdžiui, ir nesenas – 2021 m. rugsėjo 9 d. – Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame nagrinėtos Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrių įstatymo 6 straipsnio 2 dalies nuostatos tiek, kiek joje nustatyta, kad religinės bendrijos gali kauptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje, atitiktis Konstitucijai ir patvirtintas jos konstitucingumas⁶⁵.

Šiame nutarime plėtoti pliuralistinės demokratijos sampratos aspektai. Konstitucinis Teismas rėmėsi ankstesniuose savo aktuose – 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime, taip pat 2017 m. gruodžio 22 d. išvadoje – pateiktu konstatavimu, kad Lietuva pagal Konstituciją yra pliuralistinė demokratija. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad kitų bažnyčių ir religinių organizacijų, kurios nėra tradicinės Lietuvoje, teisė gauti valstybės pripažintos religinės bendrijos statusą, jeigu jos atitinka Konstitucijoje nustatytus kriterijus, yra būtinas pliuralistinės demokratijos, nuo kurios neatsiejamas religijų ir tikėjimų įvairovė ir skirtingų religinių bendruomenių koegzistavimą bei reprezentavimą visuomenėje garantuojantis religinis pliuralizmas, elementas⁶⁶.

62 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada“, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 114-2644.

63 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 3-78.

64 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas“ (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424) (pakartota ir vėliau, 2017 m. liepos 4 d. nutarime (TAR, 2017-07-04, Nr. 11471) ir 2021 m. rugsėjo 7 d. nutarime).

65 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. nutarimas“, TAR, 2021-09-07, Nr. 18922. Šiame nutarime taip pat pripažinta, kad minėto įstatymo 6 straipsnio 2 dalies nuostata „jeigu prašymas nepatenkinamas, pakartotinai galima dėl to kreiptis praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos“ prieštarauja Konstitucijos 26 straipsnio 1 daliai, 43 straipsnio 1 daliai.

66 Be to, žr. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 28 d. nutarimą dėl įgaliojimų Vyriausybei suteikimo iš naujo, kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų (TAR, 2020-12-23, Nr. 28234), kuriame naujai pažvelgta į Konstitucijoje įtvirtintą pliuralistinės parlamentinės demokratijos sampratą, suponuojančią *inter alia* politinį pliuralizmą demokratinės teisinės valstybės parlamente, pabrėžiant Seimo pareigą tinkamai įgyvendinti konstitucinius Vyriaybės priežiūros įgaliojimus, *inter alia* priimant teisėtus ir pagrįstus teisės aktus.

Prie jau išvardytų Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvavimo pamatus apibrėžiančių oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų neabejotinai priskirtina ir oficialioji konstitucinė teisinės valstybės doktrina⁶⁷. Kartu su Konstitucijos 1 straipsnio nuostata Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus⁶⁸, yra itin talpus, apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų⁶⁹; tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema⁷⁰.

Konstitucinis Teismas yra plačiai atskleidęs Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo turinį (pavyzdžiui, šio principo suponuojamus įvairius konkrečios teisinio reguliavimo srities reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams⁷¹). Ir šiame straipsnyje minėta Konstitucinio Teismo praktika patvirtina, kad, aiškindamas Konstituciją, jis „kiekvieno teisės instituto atitiktą Konstitucijai vertina pagal tai, ar jis atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus“⁷², nes tai yra „būtina Konstitucijos išsamesniam aiškinimo prielaida“⁷³; atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį – tai konstitucinės doktrinos funkcija⁷⁴. Oficialiosios konstitucinės teisinės valstybės doktrinos platų atskleidimą lemia pareiškėjų prašymai – daugelyje jų, kaip skelbiama nuo 2014 metų Konstitucinio Teismo pateikiamuose jo veiklos metiniuose pranešimuose, atkreiptas dėmesys į tai, kad konstitucinės justicijos bylose dažnai tirta

67 Konstitucinio Teismo formuojama oficialioji konstitucinė teisinės valstybės doktrina minima ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime.

68 Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724), 2012 m. kovo 29 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 40-1973) ir 2020 m. rugpjūčio 28 d. nutarimas (TAR, 2020-12-23, Nr. 28234).

69 Pradedant Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimu dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7), tai konstatuota ir 2022 m. rugsėjo 22 d. nutarime dėl nepašalinamų grėsmę nacionalinio saugumo interesams keliančių priežasčių (TAR, 2022-09-22, Nr. 19372).

70 Ši nuostata įtvirtinta daugelyje Konstitucinio Teismo aktų, taip pat ir 2000 m. vasario 23 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419), 2004 m. gegužės 25 d. nutarime, 2015 m. gegužės 6 d. nutarime (TAR, 2015-05-06, Nr. 6809), 2021 m. gegužės 13 d. nutarime (TAR, 2022-07-01, Nr. 14281), 2023 m. vasario 9 d. nutarime (žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2803/content>).

71 Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams apibūdinti ne viename Konstitucinio Teismo nutarime, taip pat, pavyzdžiui, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime ir kt.

72 Žr. Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimą dėl Seimo statute numatytos apkaltos procedūros, 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimai ir kt.

73 Anot Konstitucinio Teismo, „visos Konstitucijos nuostatos yra aiškintinos konstitucinio teisinės valstybės principo, Konstitucijoje įtvirtintos teisinės valstybės sampratos kontekste“, „visų Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste yra būtina Konstitucijos išsamesniam aiškinimo prielaida“. Žr. 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą, 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4888).

74 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345, atitaisyimas – 1999, Nr. 43.

teisės aktų atitiktis konstituciniam teisinės valstybės principui ir ne kartą konstatuotas tų teisės aktų (jų dalių) prieštaravimas šiam principui⁷⁵.

Dar vienas pateiktinas ryškus Konstitucijos aiškinimo pavyzdys yra Konstitucinio Teismo suformuota gana plati oficialioji konstitucinė valdžių padalijimo principo doktrina⁷⁶. Joje atskleisti pagrindiniai valstybės valdžios institucijų statusą, jų vykdomus įgaliojimus, šių institucijų tarpusavio ryšius, santykius (pavyzdžiui, bendradarbiavimą) reguliuojantys principai ir imperatyvai, remiantis šios doktrinos atskaitos tašku – konstituciniu valdžių padalijimo principu, įtvirtintu, be kita ko, Konstitucijos 5 straipsnyje. Konstitucinis valdžių padalijimo principas, kaip dinamiško Konstitucijos aiškinimo rezultatas, „įgijo ryškesnius kontūrus“⁷⁷ ir yra siejamas ne tik su Konstitucijos 5 straipsniu ir kitais straipsniais, nustatančiais valstybės valdžių vykdančių valstybės institucijų įgaliojimus, bet ir su kitais išplėtotais konstituciniais principais.

Antai pastarieji Konstitucinio Teismo veiklos metai konstitucinės jurisprudencijos plėtros požiūriu buvo intensyvūs ir tuo aspektu, kad Konstitucinis Teismas tyrė anksčiau detalai netirtus su įvairių valstybės valdžios institucijų konstituciniu statusu susijusius klausimus (pavyzdžiui, konkrečius Vyriausybės konstitucinio statuso aspektus, teisėjo ir teisimų nepriklausomumo užtikrinimo klausimus ir kt.)⁷⁸.

Valdžios institucijų sąveikos požiūriu svarbios ir jurisprudencinės nuostatos, susijusios su Lietuvos valstybės valdymo modeliu. Konstitucinis Teismas ne viename ir pastaraisiais metais priimtame nutarime priminė, kad „pagal Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai (atsižvelgiant į tai, Konstitucijoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakomybės Seimui principas)“; tačiau Teismas taip pat yra konstatavęs, kad „Lietuvos valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai (tai atspindi Seimo, valstybės vadovo – Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimai ir jų tarpusavio santykių teisinė konstrukcija)“⁷⁹.

Apibendrinus šiame straipsnio skyriuje nagrinėtus pavyzdžius matyti, kad išskir-

75 Žr., pavyzdžiui, „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2022“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023), 45, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2023/03/metinis-2022-web.pdf>.

76 Egidijus Kūris, „Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“, iš: *Konstituciniai valdžių sandaros principai*: Tarptautinės konferencijos medžiaga (*Valstybės žinios*, 2008), 16.

77 Egidijus Kūris, „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, iš *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga* (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 86; Egidijus Kūris, *supra note*, 76: 14.

78 Žr. plačiau Danutė Jočienė, „Konstitucinio Teismo patirtis ir iššūkiai sprendžiant valstybės valdžios institucijų ginčus“, *Jurisprudencija* 28, 2 (2021): 323–342, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/6997/5553>.

79 Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99) ir 2020 m. lapkričio 3 d. nutarimas (TAR, 2020-11-04, Nr. 23045).

tais klausimais – Konstitucijos sampratos, jos viršenybės, apribojimų keisti Konstituciją, demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų – suformuota oficialioji konstitucinė doktrina plėtotą ypač su valstybės valdžios institucijų galiomis susijusiose konstitucinės justicijos bylose, aiškinant įvairias konstitucines nuostatas. Šio aiškinimo rezultatas – suformuoti minėti plataus turinio itin svarbūs mūsų valstybės funkcionavimui konstituciniai principai.

3. Oficialiosios konstitucinės doktrinos konstitucinių asmens teisių ir laisvių užtikrinimo srityje raida

Dar viena ryški Konstitucinio Teismo kryptis oficialiai aiškinant Konstituciją ir plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną – suformuota taip pat plati oficialioji konstitucinė doktrina konstitucinių asmens teisių ir laisvių užtikrinimo srityje. Tai nenuostabu, nes, peržvelgus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo iki 2020 m. rugpjūčio 31 d. suformuotas vien svarbiausias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, kurios sudėtos į šio Teismo parengtą rinkinį, matyti, kad su asmens konstituciniu statusu susijusios nuostatos viršija 300 puslapių⁸⁰. Be to, nuo 2014 m. Konstitucinio Teismo leidžiamuose jo veiklos metiniuose pranešimuose iš konstitucinės justicijos bylų apibendrinimų irgi matyti, kad daugiausia nagrinėtos bylos, reikšmingos konstitucinių asmens teisių ir laisvių užtikrinimui⁸¹. Tai yra natūralu, nes, kaip matyti ir iš kitų valstybių konstitucinės justicijos institucijų suformuotos konstitucinės jurisprudencijos, individualių teisių apsauga yra viena iš dviejų kaip

80 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialioji konstitucinė doktrina. Svarbiausios nuostatos 1993–2000“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020), žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/10/oficialioji-konstitucine-doktrina-web.pdf>.

81 Žr. *supra note*, 75: 45; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2022“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023), 34, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2022/08/metinis-2021-web-v.pdf>; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2020“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2021), 32, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://lrkt.lt/data/public/uploads/2021/04/metinis-2020-web_.pdf; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2019“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020), 38, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/03/_metinis-2019-web.pdf; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2018“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019), 32, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf>; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2017“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018), 37, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2018/03/metinis-pranesimas-2017-internet.pdf>; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2016“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2017), 24, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2017/03/metinis-2016-spausdinti-grafikai.pdf>; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2015“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2016), 22, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf>; „Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas 2014“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2015), 31, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>.

pagrindinių suvokiamų šių institucijų įgaliojimų grupių, greta ginčų, kylančių tarp teisėkūros subjektų, sprendimo⁸².

Nors ne kiekvienoje konstitucinės justicijos byloje, susijusioje su žmogaus teisių ir laisvių apsaugos klausimais, Konstitucinis Teismas atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus, nes kai kuriose bylose tiesiog pakako (pakanka) remtis anksčiau suformuotomis oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, vis dėlto Konstitucinis Teismas savo priimtuose aktuose palaipsniui plėtojo ankstesniais šio Teismo veiklos dešimtmečiais pateiktą žmogaus teises ir laisves įtvirtinančių Konstitucijos nuostatų aiškinimą.

Konstitucinio Teismo praktikoje ne kartą buvo patvirtinta principinė šios srities išėities pozicija, kad žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas ir gerbimas yra viena iš Konstitucijoje ginamų, nekvestionuojamų vertybių: Konstitucija, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės vertybių sistemą įtvirtinanti ir ginanti⁸³ aukščiausioji teisė, grindžiama, be kita ko, šių teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu⁸⁴. Šių teisių ir laisvių vertės pripažinimas neabejotinai išplaukia iš konstitucinio žmogaus teisių įtvirtinimo⁸⁵. Kartu, kaip pabrėžta Konstitucinio Teismo praktikoje, žmogaus teisių apsauga yra ir Lietuvos Respublikos konstitucinės santvarkos prioritetas⁸⁶, kuris supponuoja vieną iš svarbiausių demokratinės teisinės valstybės priedermių – gerbti, ginti ir saugoti žmogaus teises kaip konstitucines vertybes⁸⁷.

Nors Konstitucinio Teismo pirmuosiuose sprendimuose ir nutarimuose, priimtuose pagal pareiškėjų Lietuvos Respublikos Seimo narių grupių prašymus, atskleisti Konstitucijos aspektai, susiję su Seimu, jo funkcijomis, nuo 1994 metų Konstitucinio Teismo ir pagal Lietuvos teismų kreipimuisi formuotą oficialiąją konstitucinę doktriną papildė nuostatos dėl įvairių nagrinėtose konstitucinės justicijos bylose aktualių konstitucinio asmens statuso pagrindų, taip pat susijusių ir su asmens teisine atsakomybe.

82 Ginsburg ir Elkins, *supra note*, 13.

83 Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 46-2219).

84 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

85 „Asmens statusą įtvirtinus aukščiausios teisinės galios normose laiduojama, kad valstybės įstaigos ir pareigūnai gerbs nustatytas jos ribas, kad asmuo bus apsaugotas nuo valdžios savivalės. Konstitucinis žmogaus teisių įtvirtinimas reiškia, kad pripažįstama šių teisių vertė, kartu suponuojama ir valstybės pareiga užtikrinti jų apsaugą.“ Egidijus Jarašiūnas, „Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį“, *Konstitucinė jurisprudencija* 4, 16 (2009): 162.

86 Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu. Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 101-2916) ir 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas.

87 Žr., be kita ko, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 46-2219.

Antai Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimu baigus nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo inicijuotą bylą, ištyrus dviejų įstatymų nuostatų, *inter alia* nustatančių turto konfiskavimą kaip papildomą bausmę, atitiktį Konstitucijai, ši Baudžiamajame kodekse įtvirtinta bausmė buvo pripažinta neprieštaraujanti Konstitucijai, atskleidus nuosavybės neliečiamumo užtikrinimo garantiją ir pabrėžus, kad Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad „nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“, patvirtina galimybę turtą iš savininko paimti visuomenės poreikių tenkinimo tikslais.

Dar vienas pavyzdys, atspindintis ne tik su nuosavybės apsauga susijusios oficialios konstitucinės doktrinos formavimo pradžią, bet apskritai svarbus plėtojant žmogaus teisių apsaugos imperatyvus – taip pat pagal Lietuvos teismo kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas, kuriame, be kita ko, pabrėžta, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai (*inter alia* nuosavybės teisių atkūrimo⁸⁸) reguliuojami tik įstatymais: „Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių bei laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.“

Ir vėliau per trisdešimt metų konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą aiškinti šie iš Konstitucijos kylantys žmogaus teisių ir laisvių apsaugos imperatyvai – žmogaus teisių ir laisvių institutų sudarantys pagrindiniai elementai: konstitucinė žmogaus teisių ir laisvių samprata, jų turinio apibrėžimas, jų darni sistema, atskleidžiant tiek pilietinių ir politinių, tiek ekonominių, socialinių, ir kultūrinių teisių turinį, taip pat Konstitucijoje įtvirtinti žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimo pagrindai ir sąlygos bei šių teisių ir laisvių gynimo teisinės garantijos.

Dėl kai kurių iš šių aspektų galima atkreipti dėmesį į kelias pastarųjų metų konstitucinės justicijos bylas. Antai, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje toliau plėtotas dar vienas prie anksčiau pirmame šio straipsnio skyriuje išvardytųjų Konstitucijos sampratos aspektas – Konstitucijos kaip antimažoritarinio akto, ginančio kiekvieną individą, aiškinimas.

Konstitucinis Teismas, sprendamas bylą dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo užsieniečiui, kuris užsienyje teisėtai sudarė santuoką ar registravo partnerystę su tos pačios lyties Lietuvos Respublikos piliečiu, 2019 m. sausio 11 d. nutarime⁸⁹, pripažinęs, kad tik besivadovaujanti pagarba kiekvieno žmogaus orumui valstybė gali būti laikoma iš tikrųjų demokratine, ir, remdamasis dar 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime apibrėžta Konstitucijos kaip antimažoritarinio akto samprata, patvirtino, kad

88 Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 153-7836) pažymėta apie ne kartą įvairiais aspektais tirtą įstatymų, reguliuojančių nuosavybės teisių atkūrimo santykius, atitiktį Konstitucijai ir suformuotą plačią oficialiąją konstitucinę piliečių nuosavybės teisių ir išlikusių nekilnojamąjį turtą atkūrimo doktriną.

89 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas“, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

tai neleidžia nustatyti konstituciškai pateisinamo pagrindo diskriminuoti asmenis, pavyzdžiui, vien dėl jų lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos⁹⁰. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Konstitucijos 29 straipsnyje tokių pagrindų kaip asmens lytinė tapatybė ar seksualinė orientacija, kuriais draudžiama diskriminuoti asmenį, *expressis verbis* nėra įrašyta. Taigi dėl Konstitucinio Teismo formuojamos oficialiosios konstitucinės doktrinos asmenų lygiateisiškumo principas buvo aiškintas plečiamai ir papildytas naujais aktualiais asmens teisių apsaugos fragmentais. Dėl šios priežasties šią doktriną galima vadinti ir veržlia.

Beje, konstitucinio asmenų lygiateisiškumo (arba asmenų lygybės) principo kontekste prisimename ir turbūt geriausiai žinomą transformaciją – kad praėjus beveik trejiems metams nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios buvo keičiamos šio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, į šio principo turinį įtraukiant juridinius asmenis: po to, kai 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime⁹¹ tiriant Seimo rinkimų įstatymą pakeitusio įstatymo atitiktį, be kita ko, Konstitucijos 29 straipsniui, dėl šio straipsnio 1 dalies nuostatos paaiškinta, kad jame vartojama sąvoka „asmuo“ tegali būti sąvokos „žmogus“ sinonimas, 1996 m. vasario 28 d. nutarime⁹² konstatuota, kad „<...> konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepašalina to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų <...> atžvilgiu. Tai taikytina ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims, nes jie paprastai yra fizinių asmenų susivienijimai“⁹³.

Proveržiu aiškinant Konstitucijos 29 straipsnį galima laikyti ir, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvadą, kurioje konstatuota, kad viena iš draudžiamo diskriminavimo (kartu ir žmogaus orumo žeminimo) formų yra priekabiavimas, be kita ko, priekabiavimas dėl lyties ir seksualinis priekabiavimas. Manytina, kad toks žmogaus orumo aiškinimas konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo kontekste dar gali būti plėtojamas, ypač atsivėlgiant į nuo 1998 m. besitęsiančias Konstitucinio Teismo pastangas atskleisti įvairius žmogaus orumo, kaip asmenybės pagrindo, sampratų aspektus.

Tada Konstitucinis Teismas viename reikšmingiausių žmogaus teisių apsaugos požiūriu – 1998 m. gruodžio 9 d. – nutarime⁹⁴, kuriame sprendė Baudžiamajame

90 „<...> demokratinėje teisinėje valstybėje tam tikru laikotarpiu vyraujančios daugumos visuomenės narių nuostatos ar stereotipai negali būti konstituciškai pateisinamu pagrindu <...> diskriminuoti asmenis vien dėl jų lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos <...>.“

91 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 61-1166.

92 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.

93 Pakitusi doktrininė nuostata pakartota ir vėliau priimtuose Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630), 1996 m. balandžio 18 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 36-915).

94 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004.

kodekse numatytos mirties bausmės atitiktą Konstitucijai, pripažino mirties bausmę prieštaraujantią ne tik Konstitucijos 18 straipsniui, bet ir kitiems Konstitucijos straipsniams ir atskleidė prigimtinio žmogaus teisių pobūdžio esmę⁹⁵, taip pat pradėjo plėtoti prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių kaip neatšaukiamų, kurios sudaro žmogaus orumo pamatą, sampratą. Tame nutarime pabrėžta, kad žmogaus gyvybė ir orumas, reiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra pripažįstami kaip ypatingos vertybės⁹⁶. Taigi galima daryti prielaidą, žvelgiant ir į kitų valstybių konstitucinių teismų praktiką, kad žmogaus orumo apsaugos klausimų gali kilti, manytina, dėl bet kurio žmogui svarbaus jo gyvenimo aspekto⁹⁷. Toks galėtų būti ir, pavyzdžiui, klausimas apie asmens duomenis ar kitus su asmens privačiu gyvenimu glaudžiai susijusius dalykus. Antai, Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra sprendęs bylą dėl asmens teisės saugoti jautrius (jo DNR) duomenis ir valstybės teisės tvarkyti tokius duomenis (DNR duomenų bazę)⁹⁸.

Dar vienos plačiai išplėtotos oficialiosios žmogaus teisių apsaugos konstitucinės doktrinos pavyzdys – socialinės apsaugos, be kita ko, socialinės paramos, doktrina, kuri formuojama aiškinant Konstitucijos 52 straipsnį⁹⁹. To priežastis – vėl tai, kad šios srities konstitucinės justicijos bylos – itin dažnos. Beveik kiekviename nuo 2014 metų pristatomame Konstitucinio Teismo veiklos metiniame pranešime apibendrinama, kad nagrinėtos su socialinėmis teisėmis susijusios konstitucinės justicijos bylos¹⁰⁰. Tai, kad suformuota būtent plati doktrina, pripažinta dar 2015 m. gegužės 26 d. nutarime¹⁰¹ – Konstitucinis Teismas ir vėliau ne kartą pabrėžė, kad „pagal Konstituciją

95 Doktrininės nuostatos dėl prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių (Konstitucijos 18 straipsnyje nustatyta, kad „[Ž]mogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“) pirmą kartą atskleistos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvadoje, be kita ko, paaiškinus, kad Konstitucijoje nėra išsamaus ir baigtinio prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių sąrašo, kad joks teisės aktas negali jo nustatyti.

96 Tai pabrėžta ir Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2013, Nr. 52-2604).

97 Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktiką (Christian Walter, „Human dignity in German constitutional law“, 17) ir kitų valstybių konstitucinės justicijos institucijų praktiką. Iš European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) CDL-STD(1998)026, „The principle of respect for human dignity“, *Science and technique of democracy*, No. 26, 1998, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1998\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1998)026-e).

98 „Judgement of the Constitutional Court of the Republic of Latvia of 12 May 2016, in the case no. 2015-14-0103“, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/07/2015-14-0103_Spriedums_ENG.pdf.

99 Aiškinant šį straipsnį, Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ir tai, kad, pavyzdžiui, jis yra suformulavęs plačią oficialiąją konstitucinę pensinio aprūpinimo doktriną. Antai žr. 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 150-6106), 2020 m. vasario 10 d. nutarimas (TAR, 2020-02-10, Nr. 2923).

100 *Supra note*, 81.

101 „Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę socialinės apsaugos, *inter alia* socialinės paramos, doktriną, atskleidęs konstitucinius imperatyvus, kurių privalu paisyti teisės aktais reguliuojant atitinkamus santykius.“ Taip pat žr., pavyzdžiui, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimą, 2020 m. vasario 10 d. nutarimą.

Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota¹⁰², taip pat kad „Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios teisę į socialinį aprūpinimą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir gynyimo priemones“¹⁰³.

Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarime konstatuota, kad Konstitucijai prieštarauja Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostata tiek, kiek pagal ją motinystės pašalpa negali būti didesnė, negu šioje dalyje nustatytas maksimalus dydis, taip pat ir Vyriausybės nutarimu patvirtintos šį įstatymą įgyvendinančios nuostatos. Konstitucinis Teismas nustatė, kad pagal šį teisinį reguliavimą apskaičiuojamos motinystės pašalpos dydis nėra susietas su moters per nustatytą laiką iki atostogų gautu atlyginimu ir gali būti gerokai mažesnis už jo vidurkį. Taip ribojant motinystės pašalpos dydį, Konstitucinio Teismo nuomone, nėra tinkamai įgyvendinama Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta mokamų atostogų iki gimdymo ir po jo garantija. Pabrėžtina ir tai, kad šioje byloje Konstitucinis Teismas minėtų pašalpų apskaičiavimui nustatė aukštesnius standartus nei nustatytieji europiniuose teisės aktuose.

Dažname nuo 2014 metų pateikiamame Konstitucinio Teismo veiklos metiniame pranešime apibendrinta ir tai, kad nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos, susijusios su teise kreiptis į teismą. Pastaruoju metu Konstitucinis Teismas taip pat tęsė 1994 m. pradėtą aiškinti (pavyzdžiui, 1994 m. vasario 14 d. nutarimas¹⁰⁴, 1999 m. kovo 4 d. nutarimas¹⁰⁵) teisės į teisminę gynybą turinio atskleidimą. Antai 2021 m. gruodžio 30 d. nutarime dėl reikalavimo, kad kasacinį skundą surašytų advokatas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtintas ir konstitucinis teisminės gynybos principas, kontekste Konstitucinis Teismas, pakartojęs, kad atskleista plati oficialioji konstitucinė teisės kreiptis į teismą doktrina¹⁰⁶, taip pat atskleidė konstitucinius imperatyvus, kurių privalu paisyti teisės aktais reguliuojant atitinkamus santykius, pabrėždamas, kad pagal Konstituciją, be kita ko, jos 30 straipsnio 1 dalį, teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas, yra neat-

102 Pradadant Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimu (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1236, atitaisymas – 2004, Nr. 57).

103 Žr., pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1997, Nr. 23-546), 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5057), 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 115-5221).

104 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 13-221.

105 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 23-666.

106 Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarime (TAR, 2021-03-19, Nr. 5546), 2021 m. gruodžio 30 d. nutarime (TAR, 2021-12-30, Nr. 27683), remiantis ir 2016 m. birželio 28 d. sprendimu (TAR, 2016-06-29, Nr. 17828), patvirtinta ir tai, kad „Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę teisės kreiptis į teismą doktriną, atskleidęs konstitucinius imperatyvus, kurių privalu paisyti teisės aktais reguliuojant atitinkamus santykius“.

siejama konstitucinės teisės kreiptis į teismą ir teisės į tinkamą teismo procesą dalis, tačiau Konstitucija „nesuponuoja reikalavimo įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį kiekvieną apeliacinę tvarka peržiūrėtą teismo sprendimą būtų galima skųsti kasacinio proceso tvarka“. Konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat suformuota ir plati susijusi oficialioji konstitucinė žalos atlyginimo doktrina (2017 m. gegužės 19 d. nutarimas¹⁰⁷).

Pabrėžtina ir tai, kad prielaidų dar labiau plėtoti žmogaus teisių apsaugos nuostatas Lietuvoje atsirado nuo 2019 m. rugsėjo 1 d., kai pradėjo veikti individualaus konstitucinio skundo institutas. Sėkmingais individualiais konstituciniais skundais buvo apginta konstitucinė architektų asociacijos laisvė, t. y. teisė nepriklausyti Lietuvos Respublikos architektų rūmams ir nemokėti narystės įmokų, kai nesiverčiama atestuoto architekto veikla¹⁰⁸, taip pat apginta teisė gauti teismo išlaidų advokatai atlyginimą byloje asmeniui, nepadariusiam teisės pažeidimo¹⁰⁹. Be to, apginta į Lietuvos Respublikos Seimo, Europos Parlamento, savivaldybių tarybas kandidatuojančių asmenų teisė rinkimų komisijos leidžiamame kandidato plakate ar plakate su kandidatų sąrašu pateikti rinkėjams reikšmingą informaciją apie šių kandidatų pripažinimą kaltais dėl nusikalstamos veikos, reikalaujant pagal Konstituciją individualizuoti minėtos informacijos pateikimą¹¹⁰, išaiškinta, jog pagal Konstituciją, atsižvelgiant į kasacijos instituto paskirtį ir specifiką, pagrįstai reikalaujama, kad kasacinį skundą surašytų advokatas¹¹¹. Pastaraisiais metais pagal individualius konstitucinius skundus išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylose užtikrintos ir tinkamos garantijos nušalintiems nuo pareigų valstybės tarnautojams, įtariamais ar kaltinamiems padarius tam tikras nusikalstamas veikas: pažymėta, kad ši nušalinimo priemonė taisyktina kiek įmanoma įvertinus individualią kiekvieno valstybės tarnautojo situaciją, taip pat nenustatant tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį ilgam laikui nuo pareigų nušalintam valstybės tarnautojui, praėjus tam tikram protingam laikui nuo nušalini-

107 Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas (2006, Nr. 90-3529, atitaisymas – 2006, Nr. 137), 2010 m. vasario 3 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 16-758), 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas (TAR, 2015-04-16, Nr. 5851) yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę žalos atlyginimo doktriną, grindžiamą esmine nuostata, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas, kurį įtvirtinant siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta.

108 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas“, TAR, 2020-09-11, Nr. 19129.

109 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas“, TAR, 2021-03-19, Nr. 5546.

110 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutarimas (TAR, 2022-04-27, Nr. 8605), kuriame suformuota nauja doktrina dėl iš Konstitucijos, *inter alia* jos 34 straipsnio 2 dalies, kylančių reikalavimų tinkamai ir individualizuotai pateikti informaciją rinkimų komisijos leidžiamame kandidato plakate ar plakate su kandidatų sąrašu apie pasyvią rinkimų teisę įgyvendinančių subjektų ypač svarbius gyvenimo faktus, be kita ko, pripažinimą kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo.

111 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas“, TAR, 2021-12-30, Nr. 27683.

mo pradžios, atlyginimas (ar jo dalis) ir toliau nebūtų mokamas, taip jam neužtikrinant net jo minimalių socialiai priimtinių poreikių¹¹². Būtinybė paisyti konstitucinio proporcingumo principo, taip pat ir sudaryti prielaidas pakankamam asmens teisių ir laisvių apribojimų individualizavimui, pabrėžta ir nustatant teisinį reguliavimą dėl pagal įstatymą įgytos teisės įsigyti ir turėti tam tikrus ginklus ir šaudmenis¹¹³.

Taigi, apibendrinant Konstitucinio Teismo veiklą vystant ir aiškinant konstitucines žmogaus teises ir laisves, galima teigti, kad Konstitucinis Teismas nuo savo veiklos pradžios suformavo ir vėliau sistemingai ir palaipsniui plėtojo prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių doktriną, patvirtindamas žmogaus kaip didžiausios socialinės vertybės statusą, gindamas žmogaus gyvybę ir orumą, taip pat kitas jo konstitucines teises ir laisves, o sykiu ir šių teisių garantijas kaip sudarančias vientisą ir darnią sistemą. Iš Konstitucijos kylantys šie asmens teisių apsaugos imperatyvai, remiantis Konstitucija kaip vientisiu aktu, plėtoti, be kita ko, ir kitų Konstitucinio Teismo suformuotos oficialiosios konstitucinės oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų kontekste – Konstitucijos viršenybės, demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų ir kt.

4. Oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl Konstitucijos atvirumo ir draugiškumo tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei, taip pat jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai, raida

Trečioji išskirtoji Konstitucinio Teismo kryptis oficialiai aiškinant Konstituciją ir plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną – Konstitucija tiek, kiek ji išaiškinta oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, yra itin atvira¹¹⁴ ir draugiška tarptautinei teisei (*inter alia* Europos žmogaus teisių konvencijai) ir Europos Sąjungos (toliau – ir ES) teisei, taip pat jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai ir kaip nustatanti pareigą Lietuvos valstybei vykdyti visus priisiimtus tarptautinius įsipareigojimus. Konstitucinis Teismas, būdamas įpareigotas Konstitucijos, taip pat pagal 135 straipsnio 1 dalį, pagal kurią Lietuvos Respublika, vykdydama užsienio politiką, privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, konstitucinės justicijos bylose turi atsižvelgti į tarptautinę teisę ir ES teisę.

112 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas“, TAR, 2021-12-22, Nr. 26640.

113 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutarimas“, TAR, 2023-02-09, Nr. 2488.

114 Dainius Žalimas, „The Openness of the Constitution to international law as an element of the principle of the rule of law“, iš *Constitutional Court of the Republic of Slovenia 25 Years: International conference, Bled, Slovenia, June 2016: conference proceedings* (Ljubljana: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, 2016), 139–152, <http://www.us-rs.si/media/zbornik.25.let.pdf>.

Suformuota Konstitucinio Teismo praktika patvirtina, kad jis, aiškindamas Konstitucijos nuostatas ir formuodamas oficialiąją konstitucinę doktriną, savo bylose atsižvelgia į tarptautinį nagrinėjamos bylos kontekstą ir tiesiogiai remiasi tarptautinės teisės ir ES teisės nuostatomis ir taiko jas¹¹⁵.

Antai dar Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje priimtame šiame straipsnyje jau minėtame 1993 m. gruodžio 13 d. nutarime aiškinant nuosavybės teisių apribojimus, jie kildinti ir iš tarptautinių sutarčių, nes ratifikuotos tarptautinės sutartys pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tampa Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamąja dalimi. Vertindamas turto konfiskavimą kaip papildomą bausmę ir patvirtindamas jos pagrįstumą ne tik Konstitucijos, bet ir visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų kontekste, Konstitucinis Teismas rėmėsi ir Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, ir Jungtinių Tautų rezoliucija, kuria patvirtintu „Minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu“ (Tokijo taisyklės A/RES/45/110). Tad jau šis Konstitucinio Teismo nutarimas liudija jo plėtotos oficialiosios doktrinos, pagal kurią tarptautinė teisė traktuojama kaip Konstitucijos aiškinimo šaltinis, užuomazgas. Itin svarbus ir šiame straipsnyje anksčiau jau minėtas Konstitucinio Teismo vienas reikšmingiausių žmogaus teisių apsaugos požiūriu – 1998 m. gruodžio 9 d. – nutarimas dėl mirties bausmės atitikties Konstitucijai, kuriame ne tik buvo pripažinta, kad mirties bausmė prieštarauja Konstitucijai, bet ir atskleista prigimtinio žmogaus teisių pobūdžio esmė, taip pat pradėta plėtoti oficialioji doktrina apie prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių kaip neatšaukiamų, kurios sudaro žmogaus orumo pamatą, sampratą.

Peržvelgus tolesnę pirmojo ir vėlesnių dešimtmečių rėmimosi tarptautinės teisės ir ES teisės aktais Konstitucinio Teismo aktuose praktiką galima teigti, kad sprendamas dėl jo kompetencijai priklausančių teisės aktų atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas nuosekliai ir nuolat remiasi įvairiais tarptautinės teisės ir (ar) ES teisės aktais (antai, metinių Konstitucinio Teismo veiklos pranešimų duomenimis: 2014 m. – dešimtyje Konstitucinio Teismo aktų, 2018 m. – aštuoniuose, 2020 m. – septyniuose, 2021 m. – šešiuose, 2022 m. – trijuose¹¹⁶).

Tai – ne tik Europos žmogaus teisių konvencija, kuri išlieka dažniausiai Konstitucinio Teismo praktikoje cituojamu ir taikomu žmogaus teisės ginančiu regioniniu

115 Taip pat žr. šia tema: Egidijus Kūris, „Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją“, *Teisė* 50 (2004): 78–93, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367189884499/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>. Galima paminėti ir tai, kad tokio draugiško požiūrio laikosi ir, pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas, savo praktikoje naudojantis Latvijos Respublikos Konstitucijos nuostatų suderinamo su Europos ir tarptautiniais įsipareigojimais aiškinimo požiūrių, palaikantis principą, kad nacionalinė teisė turi būti interpretuojama remiantis Latvijos tarptautiniais įsipareigojimais. Žr. Ineta Ziemele, „Role of the Constitutional Courts in Upholding and Applying the Constitutional Principles: the Case of Latvia“, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/runas-un-raksti/role-of-the-constitutional-courts-in-upholding-and-applying-the-constitutional-principles-the-case-of-latvia/>.

116 Žr., pavyzdžiui, *supra note*, 75: 138.

tarptautiniu dokumentu. Tai ir kiti Europos Tarybos institucijų priimti aktai, taip pat Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos), kuri yra Europos Tarybos patariamoji institucija konstitucionalizmo klausimais, dokumentai (įvairios gairės, nuomonės)¹¹⁷, ir ES teisės aktai (Europos Sąjungos sutartis, Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija ir kt.), taip pat Europos žmogaus teisių konvencija ir ES teisę aiškinanti atitinkamų tarptautinių teismų praktika – Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT), taip pat Europos Sąjungos Bendrojo Teismo sprendimai.

Be to, remiamasi ir ne tik minėta 1948 m. Visuotine žmogaus teisių deklaracija, bet ir kitais Jungtinių Tautų (toliau – JT) institucijų priimtais dokumentais (pavyzdžiui, 1966 m. JT Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktu, 1966 m. JT Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu, Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija, Tarptautinės darbo organizacijos dokumentais) ir daugeliu kitų tarptautinių aktų¹¹⁸.

Dėl rėmimosi Europos žmogaus teisių konvencija ir ES teise, taip pat jas aiškinančių EŽTT, ESTT jurisprudencija bei jų taikymo aktualu tai, kad konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą pabrėžta, kad Europos žmogaus teisių konvencija ir ją aiškinanti EŽTT praktika yra Lietuvos teisės aiškinimo šaltinis¹¹⁹. Šios konvencijos įtaka Lietuvos teisei ryškiausiai nagrinėta iki šiol vienintelėje išvadoje dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai, t. y. minėtoje 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl Europos žmogaus teisių konvencijos atitikties Konstitucijai, kurioje Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad jokių prieštaravimų tarp šių dviejų dokumentų nėra, sudarydamas galimybes Lietuvos Respublikai ratifikuoti Konvenciją¹²⁰.

Kitas ryškus šios Konvencijos įtakos Konstitucinio Teismo vykdomai doktrinos plėtrai pavyzdys – 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos pagrindų, kuriame Konstitucinis Teismas apžvelgė tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus, kylančius iš Konvencijos 8 straipsnio (garantuojančio teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), ir taip sustiprino konstitucinę argu-

117 Traktuojami kaip *soft law* aktai. Jolita Miliuvienė, „Soft law įtaka konstitucinės jurisprudencijos raidai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2020), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:78041011/datastreams/MAIN/content>.

118 Plačiau žr. Danutė Jočienė, „Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiajai konstitucinei doktrinai“, iš *Kelyje su Konstitucija*, mokslinis red. Bronius Sudavičius (Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2022).

119 Pradedant 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105), Konstitucinis Teismas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją apibūdino kaip Lietuvos teisės aiškinimo šaltinį: „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui.“

120 Plačiau žr. Danutė Jočienė, *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*, antras pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Eugrimas, 2001), 144–151.

mentaciją, kad šeima turi būti traktuojama ne vien kaip santuokos pagrindu sudaryta sąjunga. Šeima, anot Konstitucinio Teismo, turi būti traktuojama plačiau, apsaugant naujas asmenų grupes ir kitais pagrindais (o ne tik santuokos pagrindu) atsirandančius ryšius. Taip daryti būtina atsižvelgiant į įvykusius socialinius pokyčius, visuomenės raidą ir kt.

Konstitucinis Teismas ESTT jurisprudencijos reikšmę Lietuvos teisės sistemai pabrėžė dar 2009 m. kovo 27 d. nutarime, teigdamas, kad ji, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui¹²¹, o 2017 m. gruodžio 20 d. sprendime dėl kreipimosi į ESTT dėl prejudicinio sprendimo konstitucinės justicijos byloje dėl prekybos pienu reguliavimo, kurioje reikėjo atskleisti atitinkamų Europos Sąjungos teisės nuostatų¹²² prasmę, padarė išvadą, kad „Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, *inter alia* Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose <...> Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją“. Šiame sprendime pabrėžta ir tai, kad nėra pagrindo Konstitucijos nuostatų tose srityse, kurios perduotos ES kompetencijai, aiškinti kitaip, nei tai padaryta ES teisės aktuose ar Teisingumo Teismo jurisprudencijoje¹²³. Iki tol Konstitucinis Teismas tik vieną kartą buvo pasinaudojęs prejudicinio kreipimosi į ESTT institutu – tai jis padarė 2007 m. gegužės 8 d. sprendimu konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl galimybių prisijungti prie elektros energijos tinklų¹²⁴.

Neabejotina, kad tokio Konstitucinio Teismo ir Europos Sąjungos teismų bendradarbiavimo pagrindas – tai, kad ir Konstitucijos viršenybė, ir įsipareigojimas laikytis tarptautinių sutarčių, taip pat Europos Sąjungos teisės kyla iš pačios Konstitucijos ir yra konstitucinės vertybės, taigi jos įpareigoja Konstitucinį Teismą užtikrinti tiek Konstitucijos viršenybę, tiek nenukrypti nuo Lietuvos Respublikos prisimėtų tarptautinių įsipareigojimų ir vykdyti juos visa apimtimi¹²⁵.

121 Konstitucinio Teismo, be kita ko, 2009 m. kovo 27 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 36-1390), 2011 m. birželio 21 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 76-3672), 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 160-7591).

122 T. y. 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1308/2013, kuriuo nustatomas bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas ir panaikinami Tarybos reglamentai (EEB) Nr. 922/72, (EEB) Nr. 234/79, (EB) Nr. 1037/2001 ir (EB) Nr. 1234/2007.

123 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas“, žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772/content>.

124 T. y. ar šios direktyvos 20 straipsnis „turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybės nares nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį bet kuri trečioji šalis savo nuožiūra, jei tik yra elektros energijos sistemos „būtinų pajėgumų“, turi teisę pasirinkti, prie kurios sistemos – elektros energijos perdavimo ar elektros energijos paskirstymo – ji nori prisijungti, o tokios sistemos operatorius turi pareigą suteikti prieigą prie tinklo.“

125 Konstitucijos atvirumas ir draugiškumas tarptautinei teisei ir ES teisei matyti ir iš anksčiau šiame straipsnyje minėtos oficialiosios Konstitucijos keitimo apribojimų doktrinos nuostatų. Apie Konstitucijos atvirumą ir draugiškumą tarptautinei teisei ir ES teisei taip pat plačiau žr. Konstitucinio Teismo pirmininkės prof. dr. Danutės Jočienės pranešimas „Nuo nacionalinio konstitucinio savitumo iki

Taip pat paminėtina, kad Konstitucijos kaip atviros ir draugiškos tarptautinei teisei ir ES teisei aiškinimo rezultatas konstitucinėje jurisprudencijoje yra ir tai, kad, kaip Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jis savo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje negali taikyti (ar formuoti) žemesnių žmogaus teisių apsaugos standartų negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Kaip matyti ir iš anksčiau minėto 2016 m. kovo 15 d. nutarimo dėl motinystės atostogų dydžių, Konstitucinis Teismas taiko ir aukštesnius žmogaus teisių standartus.

Galima pažymėti ir tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje buvęs tik vienas ryškus Konstitucijos ir tarptautinės teisės nesuderinamumo atvejis, nulemtas garsiosios Respublikos Prezidento apkaltos bylos ir Konstitucinio Teismo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pateiktos apkaltos proceso padarinių sampratos¹²⁶, neleidžia manyti, kad tokie atvejai ateityje kartosis, ir paneigti Konstitucijos kaip atviros ir draugiško tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei, taip pat jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai aiškinimo.

Taigi tokia Konstitucinio Teismo atliekama Konstitucijos aiškinimo (Konstitucijos kaip atviros ir draugiško tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei, taip pat jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai) veikla ir jos rezultatas liudija tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės, taip pat jas aiškinančios tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijos įtaką Konstitucijai ir per ją – visai Lietuvos teisei.

Apibendrinus apžvelgtas tris ryškiausias Konstitucijos aiškinimo kryptis Konstitucinio Teismo praktikoje, negalima nepastebėti to, kaip itin svarbu suformuluoti oficialiosios konstitucinės doktrinos konkrečiais konstitucinio reguliavimo klausimais nuostatas.

Viena vertus, toks suformulavimas reiškia, kad daug įvairių probleminių teisinio reguliavimo situacijų jau buvo identifikuotos Konstitucinio Teismo veikloje ir egzistuoja pagrindas, kuriuo bus remiamasi panašiose konstitucinės justicijos bylose ateityje¹²⁷.

Kita vertus, itin svarbu ir tai, kad, pavyzdžiui, suformavus oficialiąją konstitucinę doktriną, teisėkūros subjektai gauna atskleistus aiškius konstitucinius imperatyvus,

Europos integracijos: nacionalinės Konstitucijos ir Europos Sąjungos teisės santykis“, perskaitytas Konstitucinio Teismo teisėjų darbo vizito Europos Sąjungos Teisingumo Teisme metu (2022 m. kovo 28–29 d., Liuksemburgas), žiūrėta 2023 m. balandžio 20 d., https://lrkt.lt/data/public/uploads/2022/07/pranesimas_d.jociene.pdf.

126 Apie jį plačiau žr. *supra note*, 118.

127 „Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas). Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuota doktrina, atskleidžiančia Konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatytos reguliavimo aspektus.“ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53–2361.

kurių jiems privalu paisyti priimant atitinkamus teisės aktus, taip pat teisės aktais reguliuojant tam tikrus teisinius santykius. Konstitucija kaip teisinė realybė yra gyvybinga tada, kai kasdieniame asmenų gyvenime, teisėkūros darbe ir teisės taikymo praktikoje nepaliaujamai yra remiamasi Konstitucinio Teismo pateiktais oficialaus Konstitucijos aiškinimo plataus masto rezultatais.

Išvados

1. Iš Konstitucijos kylančių, Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą suponuotų Konstitucinio Teismo įgaliojimų oficialiai aiškinti Konstituciją konstitucinėje jurisprudencijoje *expressis verbis* įtvirtinimas kaip konstitucinio principo, Konstitucijos aiškinimo metodų ir Konstitucinio Teismo įgaliojimų formuoti ir plėtoti oficialiąją konstitucinę doktriną ir esant būtinybei ją reinterpretuoti (koreguoti) atskleidimas – šio Teismo atliekamos Konstitucijos sisteminio aiškinimo veiklos rezultatas.
2. Konstitucinio Teismo per trisdešimt jo veiklos metų nueitą oficialaus Konstitucijos aiškinimo kelią apibūdina bent trys išskirtos šio aiškinimo kryptys: Konstitucijos sampratos, jos viršenybės principo ir kitų aptartų valstybės ir visuomenės gyvavimo pagrindų; konstitucinių asmens teisių ir laisvių apsaugos ir Konstitucijos atvirumo ir draugiškumo tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei bei jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai. Su šiomis kryptimis susijusios oficialiosios konstitucinės doktrinos raida patvirtina Konstitucijos oficialaus aiškinimo plėtrą platin ir gilyn.
3. Pateiktas Konstitucijos aiškinimo rezultatas – saikingai aktyvios Konstitucinio Teismo atliekamos aiškinimo veiklos padarinys, nes ji negali būti traktuojama kaip pakeitusi Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą, sumažinusi Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas, paneigusi Konstitucijos, kaip vientiso akto ir darnios sistemos, sampratą, sumažinusi Konstitucijoje įtvirtintas asmens teisių ir laisvių garantijas ar pakeitusi Konstitucijoje nustatytą valdžių padalijimo modelį. Priešingai, kaip straipsnyje atskleista, suformuota plati ar brandi Konstitucijos sampratos, jos viršenybės principo, Konstitucijos keitimo apribojimų doktrina, sustiprinusi Lietuvos konstitucinės santvarkos pagrindus, Lietuvoje įsitvirtinusios demokratijos, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principų, Konstitucijos kaip antimajoritarinio akto, ginančio kiekvieną individą, asmenų lygiateisiškumo principo oficialioji konstitucinė doktrina, stiprinančios asmens teisių ir laisvių garantijas, išplėtotas Konstitucijos aiškinimas kaip atviros ir draugiškos tarptautinei teisei ir Europos Sąjungos teisei ir jas aiškinančiai tarptautinių (supranacionalinių) teismų jurisprudencijai, taip pat kaip nustatančios pareigą Lietuvai vykdyti visus prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus. Dėl šias universalias vertybes puoselėjančios Konstitucijos aiškinimo veiklos Konstitucinis Teismas yra

ir išliks aktyvus ir gerbiamas tas pačias vertybes išpažįstančios tarptautinės konstitucinės justicijos institucijų bendruomenės narys.

4. Būtent pati Konstitucija lemia tai, kad, įgyvendindamas konstitucinės kontrolės misiją, Konstitucinis Teismas Konstitucijos tekstą oficialiai aiškina ir savo oficialiąją konstitucinę doktriną plėtoja taip, kaip konstituciškai būtina konkrečioje situacijoje, ne tik garantuodamas konstitucinių valstybės pagrindų stabilumą ir jų apsaugą, bet ir tinkamai ir atsakingai derindamas tarpusavyje įvairias kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, suteikdamas joms reikalingą ir konstituciškai pagrįstą apsaugą, sykiu užtikrindamas Konstitucijos gyvybingumą – jos gebėjimą atitikti kintančias visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygas.
5. Vykstant nuolatinei visuomenės ir valstybės gyvenimo raidai, Konstitucija kartu su palaiapsniui išaugusia oficialiąja konstitucine doktrina ir toliau auga. Neabejotina, kad Konstitucinio Teismo per tris veiklos dešimtmečius minėtomis trimis kryptimis suformuota plati ar brandi oficialioji konstitucinė doktrina yra ir bus pagrindas tolesnei nuosekliai jos evoliucijai, giluminiam Konstitucijos potencialui atskleisti. Konstitucinio Teismo užduotis ir ateityje išlieka, profesoriaus Martin A. Rogoff žodžiais tariant, vadovautis keliais principais: peržiūrėti, neapverčiant; modernizuoti, nepaneigiant; pritaikyti, nesugriaunant¹²⁸.
6. Konstitucinio Teismo atliekamos aktyvios, dinamiškos Konstitucijos aiškini-mo veiklos rezultatu galima laikyti ir augančią visuomenės konstitucinę kultūrą Lietuvoje: pavyzdžiui, neabejojama dėl Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinės galios, įsivainamas jo suformuotos ir tebeformuojamos oficialios konstitucinės doktrinos vertingumas: Konstitucija aiškinama remiantis būtent šia doktrina (o ne įstatymų leidėjo priimtais teisės aktais).

128 Martin A. Rogoff, „Fifty years of constitutional evolution in France: The 2008 amendments and beyond“, *Jus Politicum*, nr. 6 (2011), <http://juspoliticum.com/article/Fifty-years-of-constitutional-evolution-in-France-The-2008-amendments-and-beyond-373.html>.

THIRTY YEARS OF THE INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA: DIRECTIONS AND THEIR DYNAMICS¹²⁹

Danutė Jočienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Lina Beliūnienė

Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences, Lithuania

Summary. *Based on the presentation delivered by Danutė Jočienė in the international scientific conference on the occasion of the Day of the Constitution in 2022, this article analyses the official interpretation and application of the Constitution of the Republic of Lithuania during the 30 years of the functioning of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. The authors present the three most significant directions (areas) of the interpretative activities of the Court as well as some powerful examples from the official constitutional doctrine widely formed by the Constitutional Court.*

In this article, the three main directions (or areas) of the official constitutional doctrine are analysed. Firstly, the authors present the official constitutional doctrine reflecting the basis for the functioning of the State of Lithuania and society in general: the understanding of the Constitution as such, the principle of the supremacy of the Constitution, constitutional restrictions for the amendment of the Constitution, the content of the constitutional principles of democracy and rule of law, as well as the constitutional principle of separation of powers.

The second direction presented is devoted to the official constitutional doctrine on the constitutional human rights protection system, and the third reflects the official interpretation of the Constitution in light of Lithuania's international obligations.

As regards the constitutional human rights protection system, the Constitutional Court has, among other things, noted that the Constitution is a majoritarian act which protects every individual. The Constitutional Court has clearly recognised in its official constitutional doctrine the natural character of the human rights acquired by every individual by the fact of birth. A lot of attention has been paid to the dignity of a person as a constitutional value.

In the third area, the most important principle formed by the Constitutional Court during the years of its activities is the constitutional principle of the Openness of the

¹²⁹ This Article is prepared on the basis of the presentation „Thirty years of the interpretation of the Constitution of the Republic of Lithuania: where we stand“, which was delivered by Danutė Jočienė in the international scientific conference on 21 October 2022 devoted to mark the Day of the Constitution „Thirty years of the Constitution: From ordinary to the supreme law“, organised by the Law School of Mykolas Romeris University, the Legal Affairs Committee of the Seimas of the Republic of Lithuania, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, and the Lithuanian Bar.

Lithuanian Constitution to international law, including European Union law. Such a position developed by the Constitutional Court results in the clear legal obligation to the State of Lithuania to implement all international obligations, and reflects the way that the interpretation of the Constitution is being opened up and made friendly towards international and European Union law. The constitutional geopolitical orientation principle of the State of Lithuania, as developed by the Constitutional Court, is also presented and analysed.

In this article, a lot of attention is paid to the powers of the Constitutional Court, granted to it under the Constitution, to officially interpret the Constitution and to form the official constitutional doctrine. Such a jurisprudential function of the Constitutional Court is presented in this article as a constant and systemic process which enables the Court to interpret the existing, pre-formed official constitutional doctrine more widely, adding to it new elements when there is an objective constitutional need and (or) legal arguments for such an evolutive interpretation of one or another constitutional provisions.

At the same time, the idea of the Constitution as a living instrument (or the dynamic interpretation of the Constitution) is stressed.

The authors come to the main conclusion that, in all three directions presented in this article, over the thirty years of its activities the Constitutional Court has formed a wide or mature official constitutional doctrine which will serve as a constitutional basis for the future activities of the Court, and which will remain as a legal basis for the further evolutive interpretation of the Constitution.

Keywords: *official interpretation of the Constitution, democratic state functioning under the rule of law, constitutional human rights and freedoms, openness of the Constitution to the international law and European Union law, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.*

Danutė Jočienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto profesorė, socialinių mokslų (teisė) daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė ir nacionalinė žmogaus teisių apsauga; žmogaus teisių apsauga pagal ES teisę (ES Pagrindinių teisių chartiją); konstitucinė jurisprudencija; individualus konstitucinis skundas; tarptautinės organizacijos; tarptautinės sutartys, EŽTT, ESTT ir ESBT jurisprudencija; JT Žmogaus teisių komiteto praktika.

Lina Beliūnienė, Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto mokslo darbuotoja, socialinių mokslų (teisė) daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė ir žmogaus teisės: žmogaus teisės kaip konstitucinės vertybės, teisė į sveikatos apsaugą, žmonių su negalia teisių užtikrinimas, žmogaus teisių užtikrinimas, pateisinami žmogaus teisių apribojimai, individualus konstitucinis skundas, konstitucinė justicija, lyginamasis konstitucinės teisės metodas, Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstitucinė teisė.

Danutė Jočienė, professor at the Institute of International and European Union Law at the Law School of Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). Research interests: international and national protection of human rights; human rights protection under the EU law (EU Charter on Fundamental Rights); constitutional jurisprudence; individual constitutional complaint; international organizations; international treaties; jurisprudence of ECtHR, CJEU and EU General Court; practice of the UN Committee of Human Rights.

Lina Beliūnienė, research fellow at the Law Institute at the Lithuanian Centre for Social Sciences, doctor of social sciences (Law). Research interests: constitutional law and human rights: human rights as constitutional values, right to healthcare, empowerment of people with disabilities by law, ensuring of human rights, justifiable restrictions on human rights, individual constitutional complaint, constitutional justice, comparative method in constitutional law, constitutional law of the Eastern and Central European states.